

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

Відділ навчання української мови та літератури

ЗВІТ
про науково-дослідну роботу з теми

**«НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ»**

Державний реєстраційний № **0115U003076**

(01.01.2015 – 31.12.2017)

Київ-2017

УДК 373.5.016:821.161.2
№ держреєстрації 0115U003076

інв. №

Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогіки
04053, м. Київ-53, вул. Січових Стрільців, 52-д
тел. 481-37-31

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Інституту педагогіки
НАПН України
_____ О. М. Топузов
_____ 2017 р.

Затверджено
на засіданні відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки
НАПН України
6 листопада 2017 р.
протокол № 11

ЗВІТ
про науково-дослідну роботу з теми
«Науково-методичне забезпечення навчання
української літератури в старшій школі»
за 2015–2017 рр.

Керівник НДР
к. пед. наук, пр. наук. сп.

А. М. Фасоля

Київ-2017 р.

ВИКОНАВЦІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ***Керівник НДР,***

провідний науковий співробітник,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

Фасоля А. М.

Головний науковий співробітник (0,5
ст.),
доктор педагогічних наук, професор
(з 9.04.2015 до 31.05. 2015 р.)

Бондаренко Ю. І.

Головний науковий співробітник (0,5
ст.),
доктор педагогічних наук, доцент
(до 11.09. 2015 р.)

Сидоренко В. В.

Головний науковий співробітник (0,5
ст.),
доктор педагогічних наук, доцент

Уліщенко В. В.

Головний науковий співробітник, доктор
педагогічних наук, старший науковий
співробітник (з 1.11. 2015 р.)

Яценко Т. О.

Старший науковий співробітник,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник

Бійчук Г.Л.

Старший науковий співробітник,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник
(до 14. 09. 2015 р.)

Логвіненко Н. М.

Старший науковий співробітник,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник
(до 11.03. 2015 р.)

Паламар С. П.

Науковий співробітник
(до 1. 07. 2015 р.)

Братко В. О.

Молодший науковий співробітник

Тименко В. М.

РЕФЕРАТ

Заключний звіт про науково-дослідну роботу складається зі вступної частини (обкладинка, титульний аркуш, список виконавців колективної теми, реферат, зміст, перелік умовних позначень, передмова), основної частини (відповідно до кількості індивідуальних підтем, що досліджувалися, висновків, рекомендацій), списку публікацій за результатами дослідження.

Загальний обсяг звіту – 73 сторінок, список опублікованих праць – на 10 сторінках.

Звіт відображає результати науково-дослідної роботи співробітників відділу навчання української мови та літератури з теми «**Науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі**», виконаної відповідно до: постанови Президії НАПН України від 02.04.2014 р., протокол №1-7/4-89; постанови Президії НАПН України від 19.06.2014 р., протокол № 1-7/6-151; постанови Президії НАПН України від 14.01.2015 р., протокол № 1-2/2-6; рішення бюро Відділення загальної середньої освіти НАПН України від 21.05.2014 р., протокол № 4; Договір № 11/1/3-15 Нпр від 15 січня 2015 р.

Терміни виконання теми: січень 2015 р. – грудень 2017 р.

Ключові слова: українська література, методика навчання, старша школа, особистісно зорієнтований підхід, компетентнісний підхід, діяльнісний підхід, читацька компетентність, науково-методичне забезпечення навчального процесу, концепція, програма, підручник, хрестоматія.

Об'єкт дослідження: процес навчання української літератури в старшій школі (базовий рівень).

Предмет дослідження – зміст, методи, прийоми, організаційні форми і засоби навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Мета дослідження – розроблення науково-методичного забезпечення (змісту, методів, організаційних форм і засобів) навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Здобуті результати:

- 1) рукопис концепції літературної освіти в старшій школі (1,0);
- 2) рукопис навчальної програми «Українська література (10-11 класи)» (базовий рівень) (2,0);
- 3) рукопис підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) (15,0);
- 4) рукопис хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень) (15,0);

- 5) експериментальна методика навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів;
- 6) конкретизовано структуру читацької компетентності; введено до понятійного поля дефініцію «інформаційно-читацька компетентність»; обґрунтовано необхідність визначення читацької компетентності як предметної і загальнонавчальної, виокремлення у навчальній програмі наскрізної діяльнісної лінії;
- 7) сформовано перелік критеріїв оцінювання відповідності підручника української літератури засадам особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання.

Наукова новизна здобутих результатів дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад навчання української літератури в старшій школі з урахуванням визначених Державним стандартом підходів; підготовці та впровадженні в процес навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) інноваційного науково-методичного забезпечення, розробленого з урахуванням освітніх завдань сучасної шкільної літературної освіти; розробленні та апробації методики навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Ступінь упровадження: концепція, програма, підручник, хрестоматія, наукові статті та тези виступів на науково-практичних конференціях і семінарах міжнародного і всеукраїнського рівнів.

Практична значущість науково-дослідної роботи. Результати дослідження спрямовані на підвищення якості шкільної літературної освіти шляхом вдосконалення організації процесу навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів і можуть бути використані в процесі навчання української літератури в старшій школі, на курсах підвищення кваліфікації учителів-словесників ОІППО, у викладанні фахових методик вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації.

Про ефективність виконаної науково-дослідної роботи свідчать відповідність її результатів сучасним досягненням педагогічної, психологічної методичної наук і соціокультурним викликам часу; завданням сучасної шкільної літературної освіти щодо формування компетентного учня-читача; позитивні результати моніторингу впровадження експериментальної методики навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) загальноосвітніх навчальних закладів, довідки про впровадження результатів дослідження, видані експериментальними загальноосвітніми навчальними закладами.

Соціальний ефект дослідження полягає в тому, що його практичні результати будуть спрямовані на підвищення якості шкільної літературної освіти, більш комфортної і результативної соціалізації школярів, формування творчого учня-читача з високим рівнем загальної культури, національної самосвідомості, активною громадянською позицією, високими загальнолюдськими і національними цінностями; підготовку конкурентоспроможного випускника, здатного навчатися протягом усього життя.

Галузь використання – педагогіка, методика навчання (українська література), загальноосвітні навчальні заклади (старша школа), система вищої педагогічної та післядипломної педагогічної освіти.

ЗМІСТ

Список виконавців науково-дослідної роботи	3
Реферат	4
Перелік умовних позначень	8
Передмова	9
Основна частина	10
Вступ	10
Розділ I. «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі»	17
Підтема 1: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (на прикладі творчості І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Дари Корній)» (виконавець – Фасоля А. М.)	17
Підтема 2: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (на прикладі творчості М. Вороного, В. Стефаніка, О. Кобилянської, Олександра Олесья)» (виконавець – Яценко Т. О.)	26
Підтема 3: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів ((на прикладі творчості І. Франка, В. Винниченка)» (виконавець – Уліщенко В. В.)	36
Підтема 4: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (на прикладі творчості І. Карпенка-Карого, Лесі Українки)» (виконавець – Бійчук Г. Л.)	43
Підтема 5: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (на прикладі творчості І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, М. Коцюбинського)» (виконавець – Тименко В. М.)	50
Розділ II. Упровадження результатів наукового дослідження	57
Розділ III. Відомості про експериментальну діяльність	58
Висновки	60
Рекомендації	65
Список публікацій	66

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НАПН – Національна академія педагогічних наук

КМ – Кабінет Міністрів

МОН – Міністерство освіти і науки

НДР – науково-дослідна робота

ПЕРЕДМОВА

У звіті представлено результати НДР відділу навчання української мови та літератури за темою *«Науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі»*. Розроблення колективної планової теми здійснювалось у процесі індивідуального виконання співробітниками досліджень з підтеми: *«Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів»*

НДР проводилася у 2015–2017 рр. упродовж трьох *етапів*: пошуково-моделювального, моделювально-експериментального, узагальнювально-упроваджувального.

Тематика НДР відділу є актуальною, оскільки продовжує розроблення змістово-методичного забезпечення навчання української літератури в старшій школі, мета і завдання якого визначено Законами України «Про освіту» і «Про загальну середню освіту», Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» та іншими державними документами.

ОСНОВНА ЧАСТИНА ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена зміною теоретико-методологічних засад розуміння якості шкільної освіти загалом і літературної зокрема, посиленням функціонального компонента в навчанні, згідно з чим освітній результат визначається способами діяльності учня, досвідом матеріалізованої й інтелектуальної (мисленнєвої) діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до світу; важливістю ролі старшої школи у підготовці підростаючого покоління до самостійного життя.

В умовах оновленої освітньої парадигми **українська література** набуває особливого значення **в старшій школі**, оскільки засобами мистецтва має забезпечити:

- підвищення загальної освіченості молодого громадянина України, прилучення через художню літературу до фундаментальних цінностей, культури, розширення культурно-пізнавальних інтересів школярів;
- сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню, активному становленню, самореалізації, а також самовираженню й самовдосконаленню особистості в сучасному світі через ознайомлення із світом прекрасного, розкриття краси мистецтва, високих моральних якостей людини, утілених у художніх творах;
- формування стійкого інтересу до української літератури як вагомого духовного спадку народу, повноцінного оригінального мистецтва;
- виховання творчого, культурного й компетентного читача, палкого шанувальника української книги із критичним мисленням, духовно багатого, самостійно мислячого, із широким світоглядом, стійкими моральними принципами, високими загальнолюдськими морально-етичними орієнтирами, котрий відчуває потребу в читанні, веде з книгою внутрішній діалог, отримуючи при цьому естетичну насолоду, любить і пишається здобутками рідної культури, шанує й опановує надбання інших народів, усвідомлює власну національну ідентичність і водночас приналежність до цивілізованого світу;
- формування на кращих зразках красного письменства гуманістичного світогляду, загальної культури, творчих здібностей, естетичних смаків особистості, самосвідомості, збагачення внутрішнього світу дитини, розвиток перцептивного, інтелектуального, творчого й морально-етичного потенціалу;
- сприяння моральному самовизначенню старшокласників, виробленню активної життєвої позиції на основі гуманістичних цінностей та ідеалів, прагнення до самостійного пошуку і творчого вдосконалення;
- розвиток таких людських якостей, як доброта, гуманізм, повага до батьків, старших, любов до рідного краю;
- розвиток навичок самоосвіти, бажання й здатності навчатися впродовж усього життя.

Науково-методичне забезпечення навчання української літератури, зокрема в старшій школі, має постійно оновлюватися відповідно до запитів замовників (учнів, учителів, батьків), урахувувати здобутки психологічної, педагогічної, літературознавчої та методичної науки, орієнтуватися на діяльнісний результат шкільної літературної освіти.

Отже, актуальність проблеми навчання української літератури в старшій школі на засадах особистісно зорієнтованого, компетентного і діяльнісного підходів, важливість її теоретико-методичного обґрунтування та необхідність розроблення інноваційного науково-методичного забезпечення обумовили вибір теми наукового дослідження.

Об'єкт дослідження – процес навчання української літератури в старших класах (базовий рівень) загальноосвітніх навчальних закладів.

Предмет дослідження – зміст, методи, прийоми, організаційні форми і засоби навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Мета дослідження – розроблення науково-методичного забезпечення (змісту, методів, організаційних форм і засобів) навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Загальна гіпотеза дослідження. Науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі сприятиме істотному підвищенню ефективності навчально-виховного процесу за умови:

- 1) урахування якісно нових підходів до навчально-виховного процесу (компетентного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного);
- 2) розроблення нового освітнього змісту навчання української літератури в старшій школі на базовому рівні, який передбачає формування компетентного учня-читача, розвиток його гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій;
- 3) створення інноваційної методики навчання української літератури в старших класах, спрямованої на повноцінну реалізацію всіх складників літературного компонента Державного стандарту (емоційно-ціннісного, літературознавчого, загальнокультурного, компаративного) у їх взаємопоєднанні, а також забезпечення зв'язку з іншими навчальними предметами як змістового підґрунтя для розв'язання соціокультурних проблем;
- 4) підготовки навчальних засобів (концепція літературної освіти, навчальна програма, підручник, хрестоматія), у яких зміст навчання української літератури в старшій школі й процес його засвоєння буде представлено як система формування компетентного учня-читача.

Досягнення мети дослідження передбачало виконання таких **завдань**:

- обґрунтувати теоретико-методологічні основи навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів;

- з'ясувати стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці навчання української літератури в старшій школі;
- проаналізувати зміст і структуру підручників, чинних програм, методичних посібників з української літератури для старшої школи;
- укласти категоріальний апарат дослідження;
- комплексно вивчити організаційні, психолого-педагогічні, науково-методичні суб'єктивні й об'єктивні чинники, за яких навчання української літератури в старшій школі відбувається більш ефективно;
- створити концептуальну модель компетентісно зорієнтованого змісту шкільної літературної освіти в старшій школі та розробити науково-методичні засади її впровадження в навчально-виховний процес;
- на основі теоретичного аналізу й узагальнення емпіричного досвіду розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику навчання української літератури в старшій школі, яка охоплює компетентісний, особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи, новітні технології, основоположні методичні принципи, методи і прийоми навчання, форми організації навчально-виховного процесу та забезпечує діяльнісний результат шкільної літературної освіти;
- узагальнити здобуті результати експериментального дослідження;
- підготувати рукописи концепції літературної освіти в старшій школі, навчальної програми «Українська література (10-11 класи)» (базовий рівень), підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) і хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень).

Дослідження здійснювалося за допомогою таких **методів**:

а) теоретичних – системний аналіз літературознавчих, психолого-педагогічних, методичних джерел, нормативних освітніх документів, чинних програм, шкільних підручників і методичних посібників з проблеми дослідження з метою укладання поняттєвого апарату й визначення теоретико-методичних засад дослідження; метод теоретичного моделювання для розроблення методики навчання української літератури в старшій школі на засадах особистісно орієнтованого, компетентісного і діяльнісного підходів; *б) емпіричних* – діагностичні (анкетування, бесіди з учителями й учнями) та обсерваційні методи (спостереження за педагогічним процесом, відвідування уроків української літератури, аналіз усних і письмових відповідей, творчих робіт учнів) для з'ясування стану досліджуваної проблеми у шкільній практиці, вироблення критеріїв ефективності експериментальної методики; метод педагогічного експерименту (констатувальний і формувальний етапи); аналіз результатів експериментального навчання для одержання вірогідних кількісно-якісних характеристик його ефективності.

Науково-дослідна робота над колективною темою здійснювалася в три етапи.

На **I (пошуково-моделювальному) етапі** дослідження (2015 рік) *розроблено* програму дослідження, критично *проаналізовано* філософську, психолого-педагогічну, навчально-методичну літературу, нормативні документи у галузі шкільної літературної освіти; *укладено* категорійний апарат дослідження; *сформовано* програму констатувального етапу експерименту; *проведено* моніторинг процесу навчання української літератури в старших класах у контексті означеної мети дослідження, *з'ясовано* часткову невідповідність наявного науково-методичного забезпечення навчання української літератури завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, інноваційним соціокультурним і освітнім викликам; *проведено* констатувальний етап педагогічного експерименту та узагальнено його результати; *підготовлено* рукописи концепції літературної освіти в старшій школі, навчальної програми «Українська література (10-11 класи)» (базовий рівень); *розроблено* концепцію підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) і хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень).

Результатами **II-го (моделювально-експериментального) етапу** дослідження (2016 рік) є *розроблення* та експериментальна *перевірка* методики навчання української літератури учнів старшої школи на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів; *підготовка* рукописів підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) і хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень).

На **III-му (узагальнювально-упроваджувальному) етапі** дослідження (2017 р.) *внесено* необхідні корективи до програми формувального експерименту; *оновлено* інструментарій для проведення моніторингу результативності інноваційного науково-методичного забезпечення навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень); *продовжено* апробацію експериментальної методики навчання української літератури в 10 класі на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів; *узагальнено* здобуті результати дослідження.

Експериментальна база дослідження: ЗОШ I-III ступенів № 19 м. Черкаси, Київська гімназія № 154, Ріпкинська ЗОШ I-III ст. № 2 Чернігівської обл., Петропавлівсько-Борщагівська ЗОШ I-III ст. Києво-Святошинського р-ну, Щасливський НВК «лицей-загальноосвітня школа I-III ступенів» Бориспільського р-ну, Бориспільський лицей «Дизайн-освіта» ім. Павла Чубинського Київської обл., Львівська лінгвістична гімназія, ЧНВК «Спеціалізована школа I-III ст. - колегіум» № 3 м. Червонограда Львівської обл., Сумська ЗОШ I-III ступенів № 15, Івано-Франківський коледж ДВНЗ «Прикарпатський державний університет імені Василя Стефаника»), КЗ «Ганнівський НВК «СЗШ – ДНЗ» Дніпропетровської області.

Здобуті результати наукового дослідження:

– **розроблено й апробовано** інноваційне науково-методичне забезпечення:

а) **концепцію літературної освіти в старшій школі**, у якій зазначено ключові підходи до організації навчання української літератури:

- побудова курсу літературної освіти на основі «читацькоцентричної парадигми вивчення літератури» (О. Ісаєва);
- організація навчання української літератури на засадах діяльнісного, особистісно зорієнтованого, компетентнісного, культурологічного й аксіологічного підходів;
- вивчення художнього твору насамперед як естетичного явища, форми суспільної свідомості, що репрезентує художній напрям певної епохи;
- акцентування уваги вчителя й учнів на вагомості самостійного опрацювання тексту, оволодінні різноманітними читацькими стратегіями, діалогічними вміннями роботи з текстом, формуванні суб'єктності учня-читача, читацької компетентності, основою чого є організаційно-діяльнісні вміння;

б) **навчальну програму з української літератури для 10-11 класів (базовий рівень)**, у якій історія літератури трактується як історія пошуку форм і засобів відображення змін у світогляді і світосприйманні людини певної епохи, осмислення нею свого місця в суспільстві, прагнення гармонії зі світом і з самою собою; предметні знання і вміння розглядаються як засіб читацького й особистісного розвитку учня, при цьому акцент зроблено на формуванні його читацької суб'єктності; виокремлено діяльнісну лінію, що реалізується через систему формування загальнонавчальних умінь;

в) **підручник і хрестоматію** з української літератури, у яких практично реалізуються ідеї Концепції літературної освіти в старшій школі.

Підручник авторами розглядається як засіб самонавчання, формування читацької (предметної і загально навчальної) і ключових компетентностей, читацького й особистісного саморозвитку. Пріоритетними для навчальної книжки визначено завдання: допомогти учневі пізнати і зрозуміти: себе як особистість і читача; світ: навколишній і художнього твору (в авторській оцінці і судженнях героїв); своє місце у світі; по-друге, навчити самостійно здобувати і застосовувати знання, вибудовувати і здійснювати індивідуальну читацьку програму, розвивати критичне мислення, спробувати себе у різноманітних життєвих ролях, бути готовим постійно навчатися, змінюватися і пристосовуватися; по-третє, допомогти вчителю організувати навчання української літератури на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів;

– **створено й апробовано** експериментальну методику навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів, яка реалізована в підручнику «Українська література. 10 клас» (базовий рівень).

Сутність методики полягає у створенні оптимальних умов для формування читацької (предметної і міжпредметної) та ключових компетентностей (комунікативної, інформаційно-комунікаційної, уміння вчитися та ін.), становлення учня як суб'єкта читацького й особистісного саморозвитку. Це досягається: трансформацією змісту навчального матеріалу, типології, структури уроку, що забезпечує засвоєння вивченого на діяльнісній основі; зверненням до активних та інтерактивних методик і технологій навчання: проектних, дебатних, рольових тощо; оптимальним поєднанням колективної, парно-групової та індивідуальної діяльності учня; оперттям на його суб'єктний досвід, акцентуванням уваги на виробленні організаційно-діяльнісних умінь. Сукупність означених методичних підходів забезпечує реальну участь школяра в освітньому процесі і сприяє формуванню його суб'єктності як основи компетентностей.

– **конкретизовано** структуру читацької компетентності; **введено** до понятійного поля дефініцію «інформаційно-читацька компетентність»; **обґрунтовано** необхідність визначення читацької компетентності як предметної і загальнонавчальної, виокремлення у навчальній програмі наскрізної діяльнісної лінії;

– **сформовано** перелік критеріїв оцінювання відповідності підручника української літератури засадам особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання: зміст підручника представляє письменника насамперед як особистість, а художній твір як естетичне явище; авторський текст і завдання спрямовують увагу учня на себе як особистість і читача, формують потребу в самонавчанні і самовдосконаленні, виробленні умінь керувати своєю читацькою діяльністю; у підручнику чітко сформульовано цілі вивчення навчального матеріалу, визначено навчальний маршрут, подано рекомендації щодо організації навчальної діяльності та критерії оцінювання її результативності; передбачено можливість різних форм організації навчальної діяльності (індивідуальної, парної, групової, колективної) та ін.;

– **підготовлено** рукописи концепції літературної освіти в старшій школі (1,0), навчальної програми «Українська література. 10-11 класи» (базовий рівень) (2,0), підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) (15,0), хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень) (15,0).

Результати науково-дослідної роботи реалізовано також у двох навчальних програмах з української літератури для 10-11 класів (рівень стандарту і профільний рівень), створених науковими співробітниками відділу в складі робочої групи Міністерства освіти і науки України.

Теоретична новизна дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад навчання української літератури в старшій школі з урахуванням визначених Державним стандартом підходів; розробленні й апробації методики навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного

підходів; підготовці та впровадженні в процес навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) інноваційного науково-методичного забезпечення, розробленого з урахуванням освітніх завдань сучасної шкільної літературної освіти.

Практична значущість науково-дослідної роботи. Результати дослідження спрямовані на підвищення якості шкільної літературної освіти шляхом вдосконалення організації процесу навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів і можуть бути використані в процесі навчання української літератури в старшій школі, на курсах підвищення кваліфікації учителів-словесників ОППО, у викладанні фахових методик вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації.

Апробація і впровадження результатів наукового дослідження здійснювалося шляхом експериментального навчання в 11 ЗНЗ України, обговорення на засіданнях кафедр і лабораторій в 3 інститутах післядипломної педагогічної освіти, оприлюднення на 64 масових заходах (науково-практичні конференції, семінари, круглі столи), висвітлення в 61 публікації (збірники наукових праць, фахові часописи тощо).

Розділ І.

Дослідження колективної теми «**Науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі**» здійснювалося в процесі виконання співробітниками відділу навчання української мови і літератури індивідуальних підтем, що конкретизують колективну проблему дослідження і є її складниками відповідно до змісту Державного стандарту літературної освіти.

Підтема 1: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (на прикладі творчості І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Дари Корній)»

Виконавець – Фасоля А. М., керівник НДР, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник.

Термін виконання: 01.01.2015 – 31.12.2017.

Актуальність дослідження зумовлена наявністю протиріччя між вимогами суспільства до освіти, зокрема й літературної, задекларованими в нормативних документах методологічних засадах розбудови української школи (особистісно зорієнтований, компетентнісний і діяльнісний підходи) і відсутністю відповідного посталим потребам науково-методичного забезпечення, реальним станом шкільної практики.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розроблення науково-методичного забезпечення навчання української літератури, яке забезпечувало б реалізацію посталих завдань і враховувало новітні здобутки психологічної, літературознавчої, педагогічної, методичної науки.

На реалізацію означених завдань, усунення згаданих протиріч і спрямовувалося наукове дослідження.

Дослідження прикладне.

Об'єкт дослідження – процес навчання української літератури в старшій школі (базовий рівень).

Предмет дослідження – зміст, методи, прийоми, організаційні форми і засоби навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Мета дослідження – розроблення науково-методичного забезпечення (змісту, методів, організаційних форм і засобів) навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Концепція дослідження.

Провідною ідеєю дослідження є твердження, що розроблене на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів науково-методичне забезпечення сприятиме формуванню кваліфікованого учня-читача, подоланню його відчуженості від навчання, становленню читацької (предметної і загальнонавчальної) і ключових (інформаційно-комунікаційної, комунікативної, самоорганізаційної та ін.) компетентностей.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети, концепції було визначено такі **завдання** дослідження:

- обґрунтувати теоретико-методологічні основи навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів;
- дослідити стан проблеми в методичній науці і шкільній практиці;
- комплексно вивчити організаційні, психолого-педагогічні, науково-методичні, суб'єктивні й об'єктивні чинники, за яких навчання української літератури в старшій школі відбувається більш ефективно;
- укласти категорійний апарат дослідження;
- з'ясувати відповідність наявного науково-методичного забезпечення навчання української літератури завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Держстандарту базової і повної загальної середньої освіти, інноваційним соціокультурним і освітнім викликам;
- створити концептуальну модель компетентнісно зорієнтованого змісту літературної освіти в старшій школі та розробити науково-методичні засади її впровадження в навчально-виховний процес;
- на основі теоретичного аналізу й узагальнення емпіричного досвіду розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику навчання української літератури в старшій школі, яка охоплює компетентнісний, особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи, новітні технології, основоположні методичні принципи, методи і прийоми навчання, форми організації навчально-виховного процесу та забезпечує діяльнісний результат літературної освіти;
- розробити й експериментально апробувати науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі, що містить: рукопис *Концепції літературної освіти в старшій школі*; рукопис навчальної програми: «*Навчальна програма з української літератури (10-11 класи)*» (базовий рівень); рукопис підручника «*Українська література. 10 клас*» (базовий рівень) (Розділи, присвячені вивченню вступних тем, життя і творчості І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Дари Корній), рукопис хрестоматії «*Хрестоматія з української літератури. 10 клас*» (базовий рівень) (Розділи, присвячені вивченню вступних тем, життя і творчості І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Дари Корній);
- створити механізм упровадження в процес навчання української літератури учнів старшої школи інноваційного науково-методичного забезпечення;
- узагальнити зібрані експериментальні дані, урахувати зауваження й виявлені упущення.

Методологічною основою дослідження є концепції філософії освіти, загальнодидактичні теорії визначення змісту, форм і методів навчання, концептуальні ідеї особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання, психологічні характеристики вікових особливостей старшокласників,

педагогічні ідеї формування духовно розвинутої особистості, сучасні нормативні освітні документи щодо організації навчально-виховного процесу в старшій школі, методичні праці з проблеми активізації читацької діяльності на уроках літератури та напрацювання щодо створення навчально-методичного забезпечення процесу навчання української літератури.

Для вирішення поставлених завдань застосовувалися такі **методи** дослідження:

а) теоретичні – системний аналіз літературознавчих, психолого-педагогічних, методичних джерел, нормативних освітніх документів, чинних програм, шкільних підручників і методичних посібників, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, визначення теоретико-методологічних засад дослідження; метод теоретичного моделювання для розроблення методики навчання української літератури в старшій школі на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів;

б) емпіричні – діагностичні (анкетування, бесіди з учителями й учнями) та обсерваційні методи (спостереження за педагогічним процесом, відвідування уроків літератури, аналіз усних і письмових відповідей, творчих робіт учнів) для з'ясування стану досліджуваної проблеми у шкільній практиці, вироблення критеріїв ефективності методичної системи; метод педагогічного експерименту (констатувальний і формувальний етапи); аналіз результатів експериментального навчання для одержання вірогідних кількісно-якісних характеристик його ефективності.

Експериментальна база дослідження: Черкаська ЗОШ I-III ст. № 19, Київська гімназія № 154, Ріпкинська ЗОШ I-III ст. № 2 Чернігівської області, КЗ «Ганнівський НВК «СЗШ – ДНЗ» Дніпропетровської області.

Науково-дослідна робота проводилася впродовж **таких етапів:**

На **I-му (пошуково-моделювальному) етапі** дослідження (2015 р.) *здійснено* критичний аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної, літературознавчої, культурознавчої та навчальної літератури, нормативних та державних документів з метою з'ясування рівня теоретичного розроблення проблеми вивчення української літератури в старшій школі з урахуванням компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів; *проведено* моніторинг процесу навчання української літератури з метою визначення якості чинного науково-методичного забезпечення, результати якого *засвідчили* його часткову невідповідність поставленим завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, інноваційним соціокультурним і освітнім викликам; *укладено* понятійний апарат дослідження, *уточнено* зміст дефініцій «підхід», «читацька компетентність», «особистісно зорієнтований зміст літературної освіти», «читацький розвиток» та ін.; *конкретизовано* структуру читацької компетентності; *обґрунтовано* необхідність визначення читацької компетентності як предметної і загальнонавчальної; виокремлення у навчальній програмі наскрізної діяльнісної лінії; *введено* до понятійного поля дефініцію «інформаційно-читацька компетентність»; *розроблено*

концепцію літературної освіти в старшій школі, концептуальну модель компетентісно зорієнтованого змісту літературної освіти в старшій школі на базовому рівні, концепцію підручника і хрестоматії з української літератури; *підготовлено* рукопис програми з української літератури для 10-11 класів (базовий рівень); *проведено* констатувальний зріз і *узагальнено* його результати.

Метою експериментальної роботи з учителями на констатувальному етапі було визначення їхньої психологічної і фахової готовності до реалізації компетентісного підходу, рівень ознайомлення із його сутністю, активність звернення і застосовувані методи, прийоми, форми роботи з підручником.

Респондентам було запропоновано відповісти на запитання і виконати завдання: 1) У чому, на Ваш погляд, полягає головна відмінність «традиційного» і компетентісного навчання? 2) Назвіть відмінності у змісті понять «компетенція», «компетентність», «знання, уміння, навички»; 3) Вкажіть методи, прийоми, форми, види робіт з підручником української літератури.

Аналіз анкет показав: на перше запитання тільки 32% опитаних дали правильну повну відповідь. Більшість зазначила лише відмінність мети, не зауваживши присутності у компетентісному навчанні важливої діяльній складової. Не було чіткої відповіді й на друге запитання, а для 4% респондентів поняття «компетенція» і «компетентність» майже тотожні.

Не використовується повною мірою потенціал підручника. «Арсенал» методів, прийомів, видів, форм роботи з підручником літератури у 75% учителів традиційний: опрацювання поданого матеріалу у класі чи вдома для відповіді на поставлені запитання.

Результати опитування учнів щодо їхнього бачення ролі підручника засвідчили, що для абсолютної більшості (90%) – це «джерело знань», «джерело інформації», «засіб навчання», і лише для одиниць – «друг, порадник», «координатор і провідник», «помічник учня, вчителя, батьків».

Таким чином, *вивчення* організаційних, психолого-педагогічних, науково-методичних, об'єктивних і суб'єктивних умов, що впливають на ефективність навчання літератури, дало підстави для висновку, що найвагомим чинником є рівень фахової і психологічної готовності вчителя-словесника до реалізації актуальних завдань сьогодення; *зафіксовано* труднощі в розумінні вчителями-словесниками сутності сучасних вимог до літературної освіти, стереотипність поглядів на роль підручника у формуванні компетентного учня-читача, домінування «традиційних» прийомів, видів, форм роботи з навчальною книжкою; *виявлено* фрагментарний характер звернення вчителів-словесників до методики особистісно зорієнтованого і компетентісного навчання.

До формувального експерименту на II (моделювально-експериментальному) етапі дослідження (2016 р.) були залучені 75 учнів (33 в експериментальних і 42 в контрольних класах) і 3 учителів.

Форма реалізації експериментальної методики – уроки вчителів-експериментаторів, самотійна (індивідуальна, парна і групова) робота учнів із підручником. Учні працювали з окремими розділами підручника. Учителі мали змогу залучати подані в підручнику запитання і завдання під час вивчення всього курсу української літератури в 10 класі.

Учасники експерименту забезпечувалися роздавальним матеріалом. Учителі отримували алгоритм підготовки компетентісно зорієнтованого уроку і схему його аналізу й оцінювання, пам'ятку з організації читацької діяльності, застосування читацьких і письмових стратегій, формування суб'єктності учня-читача, складання і застосування компетентісно зорієнтованих завдань та ін., учні – опорні конспекти з проблем організації навчання за індивідуальним маршрутом, вироблення організаційно-діяльнісних умінь та ін.

Застосовувалися такі методи, прийоми, види, форми робіт: виклад навчального матеріалу підручника (лекції учителя) у формі таблиці, ОК, конспекту; використанні різних, залежно від мети, стратегій читання; обговорення прочитаного, відповідей на запитання, виконаних завдань у парах, групах; формулювання запитань до тексту; словесне малювання; використання підручника під час виконання самотійних робіт, дискусій для обґрунтування власної позиції; робота з літературознавчими поняттями, ілюстративним матеріалом, індивідуальне і групове цілевизначення, написання рефлексійно-оцінювальних есе для аналізу досягнення/не досягнення запланованого, з'ясування причин невдач/запоруки успіху, технології читання і письма для розвитку критичного мислення, метод проектів, ситуативне навчання та ін.

Результати II-го етапу: *розроблено* програму формувального етапу експерименту, *визначено* експериментальну базу дослідження; *визначено* змістове наповнення і структуру методичного апарату підручника української літератури для 10 класу; *сформовано* перелік критеріїв оцінювання відповідності підручника засадам особистісно зорієнтованого і компетентісного навчання; *розроблено* й експериментально *апробовано* інноваційне науково-методичне забезпечення, що містить підручник і хрестоматію з української літератури для 10 класу (базовий рівень) (розділи, присвячені вступним заняттям, вивченню творчості І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Дари Корній); *укладено* перелік ефективних методів, прийомів, видів, форм роботи, які забезпечують ефективне засвоєння навчального матеріалу з літератури.

Сутність експериментальної методики компетентісного навчання української літератури полягає у створенні оптимальних умов для формування читацької (предметної і міжпредметної) та ключових компетентностей (комунікативної, інформаційно-комунікаційної, уміння вчитися та ін.), становлення учня як суб'єкта читацького й особистісного саморозвитку.

Це досягається: трансформацією змісту навчального матеріалу, типології, структури уроку, що забезпечує засвоєння вивченого на діяльній основі; зверненням до активних та інтерактивних методик і технологій навчання: проектних, дебатних, рольових тощо; оптимальним поєднанням колективної, парно-групової та індивідуальної діяльності учня; опертям на його суб'єктний досвід, акцентуванням уваги на виробленні організаційно-діяльнісних умінь.

Сукупність означених методичних підходів забезпечує реальну участь школяра в освітньому процесі і сприяє формуванню його суб'єктності як основи формування компетентностей.

На підсумковому, **III-му (узагальнювально-упроваджувальному)** етапі дослідження (2017 р.), *внесено* зміни й уточнення до змісту науково-методичної продукції, *продовжено* апробацію інноваційного науково-методичного забезпечення, що містить підручник і хрестоматію з української літератури для 10 класу (базовий рівень); *проведено* настановчі й підсумкові семінари з учителями-словесниками – учасниками експериментального навчання з метою організації і проведення формувального експерименту; *здійснено* опитування учнів 10 класів і вчителів-словесників щодо ступеня реалізації в розробленому підручнику української літератури ідей особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання, ефективності експериментальної методики, *узагальнено* його результати.

Аналіз відповідей на запитання анкети показав, що респонденти загалом позитивно оцінили експериментальний підручник. Із 33 позицій оцінювання початкової книжки як особистісно і компетентнісно зорієнтованої, 12 визнані вчителями такими, що мають повну форму виявлення, 11 – часткову.

Повну підтримку отримали такі позиції: зміст підручника представляє письменника насамперед як особистість, а художній твір як естетичне явище; авторський текст і завдання спрямовують увагу учня на себе як особистість і читача (можливості, здатності, інтереси, нахили тощо), важливість формування читацької компетентності, вироблення умінь керувати своєю читацькою діяльністю (ставити цілі, планувати, організовувати і здійснювати її, рефлексувати й оцінювати тощо). У підручнику чітко сформульовано цілі вивчення навчального матеріалу, визначено навчальний маршрут, подано рекомендації щодо організації навчальної діяльності та критерії оцінювання її результативності, передбачено можливість різних форм організації навчальної діяльності (індивідуальної, парної, групової, колективної), запропоновано запитання і завдання для рефлексії досягнення запланованого, самоконтролю й підсумкового оцінювання та ін.

Із 30 опитаних учнів 63,5% сподобалося працювати з новим підручником. Найбільшу кількість схвальних відгуків отримали: цікавий фактичний матеріал, який представляє письменника як особистість, чіткість і логіка викладу, цікаві запитання і завдання.

Водночас результати експерименту засвідчили відмінність оцінок учнів із різним рівнем навчальних досягнень. Так, 43% респондентів із середнім рівнем навчальних досягнень експериментальний підручник сподобався «не дуже», тому що «є завдання, доступні не всім», «чинний підручник звичний у користуванні». Будучи авторами підручника, вони «прибрали б інформацію, яка не потрібна для ЗНО».

З метою визначення ефективності експериментальної методики учні виконували завдання і відповідали на запитання анкет. Узагальнення результатів контрольного експерименту за сформованими критеріями (мотивація до навчання літератури, подолання відчуженості учнів від навчання; наявність інтересу до читання, усвідомлення його ролі для особистісного розвитку; сформованість організаційно-діяльнісних умінь; рівень діалогічних умінь роботи з текстом) засвідчило позитивну динаміку процесу формування читацької компетентності.

Кількісний приріст за рівнями склав: високий рівень (в експериментальних класах у порівнянні з контрольними) – 9,7 %, середній рівень - 4%; кількість учнів із достатнім рівнем знизилася на 5 %, із низьким – на 8%.

Основні наукові результати планового дослідження:

- *розроблено й експериментально апробовано інноваційне науково-методичне забезпечення: концепцію літературної освіти в старшій школі; програму з української літератури для 10-11 класів (базовий рівень), підручник і хрестоматію з української літератури для 10 класу (базовий рівень) (Розділи, присвячені вивченню вступних тем, життя і творчості І. Нечуя-Левицького (у співавторстві), Панаса Мирного (у співавторстві), Дари Корній);*
- *створено й апробовано експериментальну методику навчання української літератури учнів 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів, підтверджено її ефективність;*
- *конкретизовано структуру читацької компетентності; введено до понятійного поля дефініцію «інформаційно-читацька компетентність»; обґрунтовано необхідність визначення читацької компетентності як предметної і загальнонавчальної; виокремлення у навчальній програмі наскрізної діяльнісної лінії;*
- *сформовано перелік критеріїв оцінювання відповідності підручника засадам особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання;*
- *підготовлено (у співавторстві) рукописи концепції літературної освіти в старшій школі (1,0), навчальної програми «Українська література. 10-11 класи» (базовий рівень) (2,0), підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) (15,0), хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) (15,0).*

Результатами науково-дослідної роботи за звітний період також є:

- *розвантаження* навчальної програми з української літератури для 5-9 класів (у складі робочої групи МОН України).
- *створення* навчальної програми з української літератури для 10-11 класів (рівень стандарту і профільний рівень; у складі робочої групи МОН України) (у співавторстві);
- *підготовка* методичних рекомендацій щодо вивчення української літератури в 5-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016, 2016/2017, 2017/2018 навчальних роках;
- *обґрунтування* теми науково-дослідної роботи на 2018-2020 роки;
- *проведення* методичних семінарів з експертами, які рецензували рукописи підручників для 8 і 9 класів.

Теоретична новизна дослідження полягає в *обґрунтуванні* теоретико-методичних засад інноваційної методики навчання української літератури учнів старших класів із урахуванням положень компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів; уточненні поняття «читацька компетентність»; *введенні* до понятійного поля дефініції «інформаційно-читацька компетентність»; *обґрунтуванні* необхідності виокремлення діяльнісної лінії в літературному компоненті Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, *розробленні* якісного навчально-методичного забезпечення як ефективного засобу формування компетентного учня-читача.

Практичне значення здобутих результатів дослідження визначається можливістю використання розробленого науково-методичного забезпечення в загальноосвітніх навчальних закладах, педагогічних вузах, на курсах підвищення кваліфікації учителів-словесників в ОППО, застосуванні інноваційної методики навчання на уроках української літератури в 10 класі, що сприятиме цілеспрямованому формуванню компетентного учня-читача.

Теоретико-методичні результати індивідуальної підтеми дослідження впродовж 2015-2017 рр. *презентовано* у 21 публікації, а саме: наукова продукція – 9 статей у збірниках наукових праць і фахових методичних виданнях; 5 тезах; виробничо-практична продукція – 5 методичних рекомендацій; навчальна продукція – 2 програми; у розділах про вивчення життєвого і творчого шляху І. Нечуя-Левицького (у співавторстві), Панаса Мирного (у співавторстві), Дари Корній до рукописів підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) та хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень); *оприлюднено* під час роботи **18** конференцій різного рівня, зокрема – **7** міжнародних, **11** всеукраїнських, **4** семінарів, **2** круглих столів.

Результати наукового дослідження були використані під час підготовки методичних рекомендацій щодо вивчення української літератури в 5-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016, 2016/2017, 2017/2018 навчальних роках.

Висновки. Важливість проблеми поліпшення якості шкільної літературної освіти зумовлює активні пошуки її результативних чинників,

якими, зокрема, є розроблення науково-методичного забезпечення, створення інноваційної методики навчання української літератури на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів, що ефективно сприятиме формуванню компетентного учня-читача.

Підтема 2: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (на прикладі творчості М. Вороного, В. Стефаніка, О. Кобилянської, Олександра Олеся)»

Виконавець – Яценко Т.О, доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник.

Термін виконання: 01.11.2015 – 31.12.2017.

Актуальність дослідження.

Реформування шкільної літературної освіти в Україні передбачає переорієнтацію освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових) і предметної компетентностей учнів, набуття яких сприяє активній діяльності й конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Модифікація знаннєвої моделі освіти на компетентнісну простежується в літературному компоненті освітньої галузі «Мови і літератури» нової редакції Державного стандарту базової і повної середньої освіти. Тому об'єктивно закономірним є оновлення змісту навчання української літератури школі, зокрема в старшій, створення та експериментальна перевірка інноваційної методики навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів, підготовка якісного навчально-методичного забезпечення із урахуванням сучасних досягнень філософії освіти, педагогіки, вікової психології, літературознавства та предметної методики викладання. Отже, актуальність та важливість окресленої методичної проблеми обумовили вибір теми дослідження.

Мета дослідження – розробити науково-методичне забезпечення (зміст, методи, організаційні форми і засоби) навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Досягнення мети дослідження передбачало виконання таких **завдань**:

- обґрунтувати теоретико-методичні засади навчання української літератури в старших класах у контексті визначеної мети дослідження;
- констатувати об'єктивний стан реалізації компетентнісно зорієнтованого змісту літературної освіти в старшій школі;
- установити відповідність чинного науково-методичного забезпечення навчання української літератури завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Держстандарту базової і повної загальної середньої освіти та інноваційним соціокультурним і освітнім вимогам часу;
- розробити інноваційну методику навчання української літератури учнів старших класів на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів;
- перевірити ефективність впровадження експериментальної методики;

- узагальнити й систематизувати здобуті результати науково-дослідної роботи;
- підготувати розділи до рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень).

Об’єкт дослідження – процес навчання української літератури в старшій школі (базовий рівень).

Предмет дослідження – зміст, методи, прийоми, організаційні форми і засоби навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів.

Провідна **ідея** дослідження ґрунтується на концептуальних положеннях особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання, урахуванні особливостей діяльнісного підходу в процесі організації навчання літератури, що сприятиме формуванню компетентного учня-читача, який має усвідомлену потребу в постійному читанні творів української літератури, володіє достатнім рівнем читацької компетентності щодо їх самостійного аналізу й інтерпретації.

Загальна гіпотеза дослідження полягає в тому, що навчально-методичне забезпечення змісту навчання української літератури учнів старшої школи (базовий рівень) сприятиме суттєвому підвищенню його ефективності та відповідатиме сучасним соціальним запитам за умов:

- урахування якісно нових підходів до навчального процесу (компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного);
- розроблення методики навчання української літератури в старших класах (базовий рівень), орієнтованої на формування цілісного уявлення учнів про українську художню літературу як невід’ємний компонент світового мистецтва, вдосконалення умінь учнів аналізувати та інтерпретувати художні твори, підвищення рівня самостійної творчої діяльності, розвиток художньо-образного мислення, літературно-творчих здібностей та естетичних смаків, формування гуманістичного світогляду, високоморальних цінностей, національної свідомості, активної громадянської позиції школярів;
- використання інноваційних навчальних технологій як ефективного чинника реалізації змістових ліній літературного компонента Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти;
- створення якісного навчально-методичного забезпечення як методичної системи досягнення визначених цілей компетентнісної та особистісно зорієнтованої парадигм шкільної літературної освіти.

Методологічною основою дослідження є концепції філософії освіти, загальнодидактичні теорії визначення змісту, форм і методів навчання, концептуальні ідеї особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання, психологічні характеристики вікових особливостей старшокласників, педагогічні ідеї формування духовно розвинутої особистості, сучасні нормативні освітні документи щодо організації навчально-виховного процесу в старшій школі, методичні праці з проблеми активізації читацької діяльності

на уроках літератури та напрацювання щодо створення навчально-методичного забезпечення процесу навчання української літератури в школі.

Для вирішення поставлених завдань застосовувалися такі **методи** дослідження:

а) теоретичні – системний аналіз літературознавчих, психолого-педагогічних, методичних джерел, нормативних освітніх документів, чинних програм, шкільних підручників і методичних посібників, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, визначення теоретико-методологічних засад дослідження; метод теоретичного моделювання для розроблення методики навчання української літератури в старшій школі на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів;

б) емпіричні – діагностичні (анкетування, бесіди з учителями й учнями) та обсерваційні методи (спостереження за педагогічним процесом, відвідування уроків літератури, аналіз усних і письмових відповідей, творчих робіт учнів) для з'ясування стану досліджуваної проблеми у шкільній практиці, вироблення критеріїв ефективності методичної системи; метод педагогічного експерименту (констатувальний і формувальний етапи); аналіз результатів експериментального навчання для одержання вірогідних кількісно-якісних характеристик його ефективності.

Експериментальна база дослідження: Петропавлівсько-Борщагівська ЗОШ I-III ст. Києво-Святошинського р-ну та Щасливський НВК Бориспільського р-ну Київської обл., Черкаська ЗОШ I-III ст. № 19.

Науково-дослідна робота проводилася впродовж **трьох етапів**.

На **I-му (пошуково-моделювальному) етапі** дослідження (01.11.2015-31.12.2015) *розроблено* програму дослідження, критично *проаналізовано* філософську, психолого-педагогічну, навчально-методичну літературу, нормативні документи у галузі шкільної літературної освіти; *укладено* категоріальний апарат дослідження; *проведено моніторинг* процесу навчання української літератури в старших класах в контексті означеної мети дослідження, *з'ясовано* відповідність наявного науково-методичного забезпечення навчання української літератури завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Держстандарту базової і повної загальної середньої освіти, інноваційним соціокультурним і освітнім викликам; *проведено констатувальний етап* педагогічного експерименту та *виявлено* фрагментарний характер реалізації методики вивчення літератури в старших класах на базовому рівні в контексті компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів, що обумовлено недостатнім рівнем обґрунтування її теоретико-прикладних засад; *підтверджено* необхідність розроблення навчально-методичного забезпечення на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів як одного із ефективних засобів досягнення освітньої мети, що визначає ступінь продуктивності роботи вчителя-словесника та рівень якості навчально-виховного процесу на уроках української літератури в старших класах.

Результатами **II-го (моделювально-експериментального) етапу** дослідження (01.01.2016 – 31.12.2016) є *розроблення та часткова апробація* методики вивчення життєвого і творчого шляху В. Стефаніка, О. Кобилянської, М. Вороного та Олександра Олеся в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів; *підготовка* розділів до рукопису підручника і хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень).

Методика навчання української літератури учнів в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів розглядається у дослідженні як цілеспрямована системно організована цілісність, що забезпечується єдністю мети, завдань, методів, прийомів і форм організації навчальної діяльності на уроках української літератури в старшій школі. Експериментальна методика розроблялася з урахуванням психолого-педагогічних концептів щодо організації навчальної діяльності на уроках в загальноосвітній школі (А.Алексюк, Ю.Бабанський, І.Лернер, В.Паламарчук, А.Хуторської) і передбачає такі етапи: стимулювально-мотиваційний, операційно-діяльнісний, контрольньо-оцінний (або оцінно-результативний).

На стимулювально-мотиваційному етапі формулювалася мета уроку української літератури, визначалися цілі опрацювання навчального матеріалу (рубрика «Читацький путівник. Цілі вивчення теми»), проводилася робота для стимулювання інтересу учнів-читачів до вивчення життєвого і творчого шляху письменника (рубрика «Знайомство здалеку і зблизька»), актуалізувався читацький досвід десятикласників (рубрика «Читацькі діалоги»), формувалася усвідомлена потреба здобувати нові знання й удосконалювати читацькі уміння.

На операційно-діяльнісному етапі створювалися умови для глибокого інтелектуально-емоційного засвоєння навчального матеріалу (рубрики «Сторінки життєпису», «Художній світ письменника», «Культурно-мистецький контекст») та розвитку читацьких умінь у процесі аналізу та інтерпретації художнього твору (рубрики «Запитання і завдання», «Узагальнюємо вивчене»).

Контрольно-оцінний етап передбачав організацію навчальної діяльності учнів щодо самостійної роботи учнів з навчальним матеріалом (рубрики «Читацькі проекти», «Читацький самоконтроль», «Домашнє завдання», «Читацьке дозвілля»).

Експериментальну методику вивчення життєвого і творчого шляху В. Стефаніка, О. Кобилянської, М. Вороного та Олександра Олеся в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів *апробовано* в Петропавлівсько-Борщагівській ЗОШ І-ІІІ ст. Києво-Святошинського р-ну та Щасливському НВК «ліцей-загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів» Бориспільського р-ну.

З огляду на мету, завдання наукового дослідження і його робочу гіпотезу було сформульовано *критерії визначення ефективності*

експериментальної методики, в основу яких покладено рівень сформованості читацьких компетенцій старшокласників щодо цілісного сприйняття української літератури як невід'ємного складника світового літературного процесу; удосконалення діалогічних умінь роботи з текстом, розвитку критичного мислення і творчих здібностей учнів у процесі аналізу та інтерпретації художніх творів; усвідомленого використання здобутих знань в нових навчальних та життєвих ситуаціях.

На підсумковому, **III-му (узагальнювально-упроваджувальному)** етапі дослідження (01.01.2017 – 31.12.2017) *внесено необхідні корективи до програми формувального експерименту; оновлено емпіричний інструментарій для проведення моніторингу щодо результативності інноваційного науково-методичного забезпечення навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень); продовжено апробацію експериментальної методики вивчення життєвого і творчого шляху В. Стефаніка, О. Кобилянської, М. Вороного та Олександра Олеся в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів; визначено три рівні сформованості читацької компетентності учнів:*

високий (продуктивний) (за результатами контрольного експерименту його досягли 42,7% десятикласників) – компетентність у висловленні власної оригінальної думки як реакції на засвоєний і критично прочитаний художній твір: учень дає повноцінну індивідуальну або ж порівняльну характеристику образів-персонажів, глибоко усвідомлює проблеми, що художньо втілені в творі та робить проєкцію на власне життя (наприклад, проблема милосердя в творі та у власному житті учня); художній твір стає поштовхом для самовдосконалення, учень в достатній мірі оперує теоретико-літературними поняттями під час аналізу художнього твору, різні види робіт творчого характеру засвідчують особистісне ставлення учня до порушених автором проблем;

середній (конструктивний) – 32,2% учасників експериментального навчання – компетентність у формулюванні критичної оцінки: учень критично ставитися до ідей твору, що реалізуються через певні художні образи; порівнює думки, що знайшли відображення в художньому творі з особистими; характеризує героїв твору з умотивуванням їхньої поведінки; демонструє часткове розуміння та застосування теоретико-літературних понять під час аналізу художнього твору; різні види робіт мають репродуктивно-творчий характер, не завжди виявляється особистісне ставлення до прочитаного;

низький (репродуктивний) – 25,1% – учень виявляє компетентність у репродукуванні (без проявлення творчої активності); розуміє композицію твору; виділяє основну думку прочитаного, стверджує, що зрозумів авторський задум, характеризує літературних героїв без достатньої мотивації їхніх вчинків та поведінки; виявляє труднощі у визначенні основних ознак

теоретико-літературних понять, письмові роботи представлені у формі спрощеного переказу подій художнього твору.

На контрольному етапі експериментального навчання учні й учителі-експериментатори відповідали на запитання анкет. Узагальнення результатів такого опитування дало підстави для таких висновків: констатовано, що 100% *учителів-респондентів* вважають обсяг навчальної інформації в експериментальному підручнику оптимальним; 95% зазначають, що зміст підручника представляє письменника насамперед як особистість; 90% вказують, що зміст підручника представляє художній твір як естетичне явище; 94% опитаних респондентів констатують, що авторський текст і завдання спрямовують увагу учня на усвідомлення себе як особистості і читача (можливості, здатності, інтереси, нахили тощо), формування потреби в самонавчанні і самовдосконаленні, реалізації досяжних та перспективних цілей читацького й особистісного розвитку. 90% опитаних учителів-словесників припускають, що підручник можна використовувати як самовчитель. 85% вважають, що у підручнику достатня кількість завдань проблемно-пошукового, творчого характеру; наявні елементи самонавчання (таблиці, схеми, завдання, алгоритми, зразки аналізу художнього твору, пам'ятки, поради тощо); навчальний матеріал подається послідовно, алгоритмізовано; чітко сформульовано цілі вивчення навчального матеріалу, визначено навчальний маршрут, подано рекомендації щодо організації навчальної діяльності та критерії оцінювання її результативності; розроблено запитання і завдання для рефлексії досягнення запланованого, самоконтролю й підсумкового оцінювання; *результати учнівського опитування* засвідчують, що 90% опитаних зацікавлені фактичний матеріал про письменника і його творчість, імпонує чіткість і логіка викладення навчального матеріалу, викликає інтерес робота над завданнями та запитаннями різних тематичних рубрик підручника. 85% опитаних вказують на зв'язок навчального матеріалу експериментального підручника з іншими навчальними предметами (культурологічний контекст, міжпредметні зв'язки); 80% розглядають можливості експериментального підручника як самовчителя, зокрема в процесі підготовки до ЗНО.

Підтверджено ефективність оптимально обраних методів, прийомів і форм опрацювання навчального матеріалу у процесі апробації експериментальної методики: шкільна лекція, евристична бесіда, аналітичні запитання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, робота в парах, групах, метод проектів, мультимедійні презентації, створення тематичних аудіо та відеорядів, віртуальна екскурсія, підготовка досліджень на компаративній основі, написання рефератів, письмових творів, есе тощо.

Узагальнення здобутих результатів дослідження дає підстави для таких висновків: 1) суттєвими чинниками досягнення ефективності експериментального навчання на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів стали: ідеї суб'єкт-суб'єктного

шкільного літературного навчання, продумана структура підручника, врахування вікових психо-фізіологічних характеристик десятикласників; доступність викладу навчальної інформації біографічного, літературознавчого та культурно-мистецького характеру, помірне насичення науковою термінологією; наявність всіх необхідних компонентів апарату орієнтування в підручнику (передмова-звернення до учнів, основні рубрики); компетентісно та особистісно орієнтована система завдань і запитань; 2) експериментальний підручник відповідає сучасній освітній парадигмі, зокрема розвитку в учнів емоційно-ціннісної, літературознавчої, загальнокультурної та компаративної компетенцій як складників предметної читацької компетентності, чому сприяє компетентісна зорієнтованість навчального матеріалу, яка прослідковується в змісті художньо-публіцистичних нарисів (рубрики «Знайомство здалеку і зблизька» та «Художній світ письменника», «Культурно-мистецький контекст») та в методичному апараті (рубрики «Запитання і завдання», «Читацький самоконтроль», «Твої читацькі проекти»); у контексті завдань особистісно орієнтованого та компетентісного навчання розроблено такі рубрики підручника, як «Читацький путівник», «Читацькі діалоги», «Запитання і завдання», «Твої читацькі проекти», «Читацький самоконтроль», «Оцінюємо пройдений шлях», змістове наповнення яких забезпечує в формування в учнів умінь діалогічного прочитання художнього твору, а в розроблених запитаннях і завданнях помітна апеляція до читацького досвіду старшокласників, з'ясування особистісного ставлення до твору, що сприяє його глибокому осмисленню, удосконалення вмінь самостійної дослідницької діяльності та визначення десятикласниками способів досягнення підвищення власного рівня читацької компетентності; на розвиток загальнокультурної та компаративної компетенцій старшокласників орієнтовані інформаційне наповнення та система запитань і завдань рубрики «Культурно-мистецький контекст», що формують в учнів усвідомлення української художньої літератури як важливого складника світового мистецтва; формуванню в учнів емоційно-ціннісної компетенції допомагає навчальний матеріал гуманістичного спрямування, система запитань і завдань на розуміння духовно-моральних ідеалів, світоглядних категорій, відображених у творах, уміння учнів визначати і обґрунтовувати своє ставлення до них, а також знаходження у художніх текстах відповідей на соціальні та морально-етичні проблеми; розвиток літературознавчої компетенції учнів забезпечують матеріали літературознавчого та критичного характеру, вміщені в художньо-публіцистичних нарисах та у «Довіднику читача»; 3) в експериментальному підручнику збалансовано представлено аналітичні запитання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, що методично переконливо забезпечує організацію різних видів навчальної діяльності, зокрема повноцінну самостійну роботу учнів, роботу в групах, розвиток їхнього творчого мислення; 4) підручник придатний для організації самостійної навчальної діяльності десятикласників засобами

ресурсів Інтернет-мережі, що сприяє індивідуалізації траєкторії літературного навчання учнів; 5) мова текстів експериментального підручника відповідає нормам сучасної української літературної мови, націлює учнів на активне засвоєння її лексичних багатств, є зразком для розвитку їхнього мовлення, що в цілому сприяє формуванню мовної особистості; виразна мова викладу навчального матеріалу, достатньо образна для забезпечення емоційного впливу на школярів, яскраво продемонстрована діалогічність текстів, доцільність звертання до учнів і апеляція до їхнього читацького та життєвого досвіду викликають у них інтерес до вивчення української літератури.

Отже, *підтверджено* ефективність розробленого науково-методичного забезпечення й експериментальної методики вивчення життєвого і творчого шляху В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Вороного та Олександра Олеся в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів, *підготовлено* розділи рукопису підручника «Українська література. 10 клас (базовий рівень)», зокрема щодо вивчення життєвого і творчого шляху В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Вороного та Олександра Олеся.

Основні наукові результати планового дослідження:

- *створено й апробовано* інноваційну методику навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів; *підтверджено* її ефективність;
- *підготовлено* розділи про вивчення життєвого і творчого шляху В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Вороного та Олександра Олеся до рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень);
- *опубліковано* 19 публікацій з проблеми дослідження у фахових виданнях.

Результатами науково-дослідної роботи за звітний період також є:

- *захист* докторської дисертації на тему «Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література);
- *підготовка* методичних рекомендацій щодо вивчення української літератури в 5-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2016/17 навчальному році;
- *експертиза* електронної версії підручника, поданого на конкурсний відбір проектів підручників української літератури для учнів 8 класів загальноосвітніх навчальних закладів (автор – О. В. Слоньовська) (науково-дослідна робота на виконання державних цільових програм та виконання програми спільної діяльності МОН України і НАПН України);.

- *підготовка* експертного та опонентського висновків про дисертації, подані на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література).

Теоретична новизна дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад навчання української літератури учнів старших класів із урахуванням компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів; уточненні поняття «читацька компетентність»; обґрунтуванні необхідності виокремлення діяльнісної лінії в літературному компоненті Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти для кореляції з основними дефініціями його мовного компонента та задекларованими в Державному стандарті початкової освіти щодо літературного читання з метою дотримання дидактичного принципу наступності й перспективності навчання.

Практичне значення здобутих результатів дослідження визначається можливістю використання інноваційної методики навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів, що сприятиме підвищенню ефективності навчання української літератури у старшій школі, цілеспрямованому формуванню компетентного учня-читача. Підготовлена навчальна продукція може використовуватися на уроках української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах, у системі вищої педагогічної освіти та на курсах підвищення кваліфікації в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Теоретико-методичні результати індивідуальної підтеми дослідження впродовж 2015-2017 рр. *презентовано* у **20** публікаціях, із них – **1** монографія, **16** статей у фахових виданнях, **3** тез; у розділах про вивчення життєвого і творчого шляху В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Вороного та Олександра Олеся до рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень); *оприлюднено* під час роботи **12** конференцій різного рівня, зокрема – 4 міжнародних, **8** усеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій і **3** звітних науково-практичних конференцій Інституту педагогіки НАПН України.

Результати наукового дослідження були використані під час підготовки методичних рекомендацій щодо вивчення української літератури в 5-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2016 / 2017 навчальному році; у процесі підготовки рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) (2016 – 2017).

Висновки. Важливість проблеми поліпшення якості шкільної літературної освіти зумовлює активні пошуки її результативних чинників, одним із яких є створення інноваційної методики вивчення життєвого і творчого шляху В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Вороного та Олександра Олеся в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів та підготовка сучасного навчального-

комплекту – підручника і хрестоматії «Українська література. 10 клас.» (базовий рівень), що ефективно сприятиме формуванню компетентного учня-читача.

Підтема 3: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (на прикладі творчості І. Франка, В. Винниченка)»

Виконавець – Уліщенко В. В. доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник (0,5 ставки).

Термін виконання: 01.01.2015 – 31.12.2017.

Актуальність дослідження.

Інноваційний поступ шкільної літературної освіти в Україні вимагає не тільки інтенсифікації навчальної діяльності шляхом введення інтерактиву, а передбачає гармонізацію усіх складових у єдиній векторній спрямованості на формування комплексу компетентностей і компетенцій. Про це йдеться в літературному компоненті освітньої галузі «Мови і літератури» нової редакції Державного стандарту базової і повної середньої освіти. У цьому річичі навчально-методичне забезпечення, зокрема підручник української літератури для 10 класу (базовий рівень), відіграє важливу роль, скеровуючи увагу всіх суб'єктів навчання на важливі, цікаві, дискусійні питання літературного й особистісного розвитку, культурних досягнень, історичної пам'яті та перспективи тощо. Організація навчального матеріалу (структурна, стилістична, емоційна, візуальна) в даному випадку має виконувати мотивуючу функцію, стимулювати особистість до саморозвитку через дію, до формування уміння вчитися, аналізувати, рефлексувати і накреслювати нові амбітні цілі та перспективи.

Важливість проблеми створення такого науково-методичного забезпечення обумовила вибір теми дослідження.

Мета дослідження – розробити науково-методичне забезпечення (зміст, методи, організаційні форми і засоби) навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Досягнення мети дослідження передбачало виконання таких **завдань**:

- опрацювати національні освітні нормативні документи, джерельну базу з філософії освіти, літературознавства, культурології, педагогіки, вікової психології, методики навчання з метою визначення теоретичних засад дослідження;
- вивчити об'єктивний стан реалізації особистісно й компетентнісно зорієнтованого змісту літературної освіти в старшій школі;
- визначити відповідність чинного науково-методичного забезпечення навчання української літератури завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Держстандарту базової і повної загальної середньої освіти;
- обґрунтувати теоретико-методичні засади навчання української літератури в старших класах у контексті визначеної мети дослідження;

- розробити Концепцію вивчення української літератури в 10-11 класах (окремі розділи);
- розробити інноваційну методикау навчання української літератури учнів старших класів на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів;
- перевірити ефективність впровадження експериментальної методики;
- узагальнити й систематизувати здобуті результати науково-дослідної роботи;
- підготувати розділи до рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень).

Об’єкт дослідження – процес навчання української літератури в старшій школі (базовий рівень).

Предмет дослідження – зміст, методи, прийоми, організаційні форми і засоби навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах особистісного, компетентнісного і діяльнісного підходів.

Провідна ідея дослідження ґрунтується на концептуальних положеннях особистісного та компетентнісного навчання з урахуванням специфіки реалізації діяльнісного компоненту, що стимулює інтерес школярів до читання як процесу самопізнання та пізнання іншого «Я» (автора, героїв твору, читачів), розвиває закладені в попередніх класах знаннєві, уміннєві, ціннісні компетенції читацької компетентності.

Загальна гіпотеза дослідження полягає в тому, що навчально-методичне забезпечення змісту навчання української літератури учнів старшої школи (базовий рівень) сприятиме інтенсифікації розвитку комплексу компетенцій і компетентностей, що окреслені в освітній галузі «Мови і літератури» Держстандарту базової і повної загальної середньої освіти, за умов:

- активного запровадження особистісно, компетентнісно зорієнтованого та діяльнісного підходів до навчального процесу;
- розроблення методики навчання української літератури в старших класах (базовий рівень) на основі зазначених підходів, яка б сприяла особистісній гармонізації учня-читача, стимулювала б розвиток мислення (критичного, дивергентного, художньо-образного), здібностей (літературно-творчих, екзистенціальних, комбінаторних), естетичних смаків і цінностей (патріотизму, толерантності, емоційної виваженості);
- використання інформаційно-комунікаційних і хмарних навчальних технологій;
- створення якісного навчально-методичного комплексу (Концепція, програма, підручник, хрестоматія).

Методологічною основою дослідження є концепції філософії освіти, загальнодидактичні теорії визначення змісту, форм і методів навчання, концептуальні ідеї особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання, психологічні характеристики вікових особливостей старшокласників,

педагогічні ідеї формування духовно розвинутої особистості, сучасні нормативні освітні документи щодо організації навчально-виховного процесу в старшій школі, методичні праці з проблеми активізації читацької діяльності на уроках літератури та напрацювання щодо створення навчально-методичного забезпечення процесу навчання української літератури в школі.

Для вирішення поставлених завдань застосовувалися такі **методи** дослідження:

а) *теоретичні* – аналіз літературознавчих, психолого-педагогічних, методичних джерел, нормативних освітніх документів, чинних програм, шкільних підручників і методичних посібників, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом;

б) *емпіричні* – опитування, інтерв'ювання, анкетування учнів і вчителів, аналіз шкільної документації, уроків літератури у старших класах, аналіз усних і письмових школярів; *метод педагогічного експерименту* (констатувальний і формувальний етапи); аналіз результатів експериментального навчання для одержання вірогідних кількісно-якісних характеристик його ефективності.

Експериментальна база дослідження: Сумська ЗОШ I-III ступенів № 15, Івано-Франківський коледж ДВНЗ «Прикарпатський державний університет імені Василя Стефаника», Черкаська ЗОШ I-III ст. № 19.

Науково-дослідна робота проводилася у проводилася впродовж таких **етапів:**

На **I-му (пошуково-моделювальному) етапі** дослідження (01.11.2015-31.12.2015):

- *здійснено* критичний аналіз психолого-педагогічної, літературознавчої, культурологічної, науково-методичної та навчальної літератури, освітніх нормативних документів (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті; Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти; Концепція літературної освіти), що дає підстави констатувати недостатнє теоретико-методичне розроблення проблеми вивчення української літератури в старшій школі з урахуванням компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів;
- *проведено* ретроспективний огляд навчальних програм та підручників із української літератури для 10-11 класів пострадянського періоду (1984-2000 рр.) з метою діахронічного аналізу змін; *проведено констатувальний експеримент* та виявлено фрагментарність, безсистемність реалізації, а іноді нерозуміння специфіки запровадження компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів у процесі вивчення української літератури в старших класах на базовому рівні;
- *конкретизовано* зміст дефініції «читацька компетентність», її структуру;

- *обґрунтовано* важливість унормованого визначення читацької компетентності як фундаментального поняття сучасної шкільної літературної освіти (ключова та предметна компетентності) та необхідність виокремлення діяльній лінії в літературному компоненті Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти для кореляції з основними дефініціями його мовного компонента та задекларованими в Державному стандарті початкової освіти щодо літературного читання з метою дотримання дидактичного принципу наступності й перспективності навчання;
- *підтверджено* необхідність розроблення навчально-методичного забезпечення на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльній підходів як одного із ефективних засобів досягнення освітньої мети, що визначає ступінь продуктивності роботи вчителя-словесника та рівень якості навчально-виховного процесу на уроках літератури в старших класах;
- *розроблено* окремі розділи концепції вивчення української літератури в 10-11 класах та окремі розділи програми з української літератури для 10-11 класів (академічний рівень) загальноосвітніх навчальних закладів закладів.

На II-му (моделювально-експериментальному) етапі дослідження (01.01.2016 - 31.12.2016) було зроблено:

- *вивчено, проаналізовано, узагальнено* організаційно-психолого-педагогічні та науково-методичні умови, що впливають на ефективність реалізації особистісного та компетентнісно зорієнтованого навчання української літератури;
- *розроблено* (колегіально) концепцію підручника української літератури для 10 класу (базовий рівень) з векторною спрямованістю на реалізацію ідеї особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання;
- *визначено* змістове наповнення, структуру методичного апарату підручника української літератури для 10 класу;
- *розроблено й експериментально апробовано* інноваційне науково-методичне забезпечення, що містить підручник і хрестоматію з української літератури для 10 класу (базовий рівень) (розділи: «Модернізм», «Іван Франко», «Володимир Винниченко»);
- *сформовано* перелік ефективних методів, прийомів, видів і форм роботи, які забезпечують ефективне засвоєння навчального матеріалу з літератури: метод пролонгованих міні-проектів, віртуальні вітальні тощо;
- *організовано* настановні семінари з учителями-словесниками – учасниками експериментального навчання з метою організації і проведення формувального експерименту;
- *підготовлено* опитувальники й проведено анкетування учнів 10 класів і вчителів-словесників щодо доступності, якості подання

навчального матеріалу, особливостей реалізації ідей особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання в презентованому підручнику української літератури

– *узагальнено* результати проведеного опитування.

На підсумковому, III-му (узагальнювально-упроваджувальному) етапі дослідження (01.01.2017 - 31.12.2017)

- *продовжено* апробацію експериментальної методики з урахуванням коректив до методичного забезпечення формувального експерименту (розділи: «Модернізм», «Іван Франко», «Володимир Винниченко»);
- *розроблено* розділи хрестоматії, що відповідають темам підручника з української літератури для 10 класу, а саме: «Модернізм в українській літературі», «Іван Франко», «Володимир Винниченко».

- *проведено опитування* учнів 10 класів і вчителів-словесників щодо особливостей реалізації в розроблених розділах хрестоматії ідей особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання;

- *Здійснено* кількісно-якісний аналіз та узагальнено результати формувального експерименту, який засвідчив, що 98 % респондентів дали високу оцінку викладеному фактичному матеріалу; 2% респондентів вважають, що цей матеріал міг бути більш широким і деталізованим; рубрикації розділів сподобалися 100 % респондентів.

Завдання, що запропоновані для самостійної роботи учнів, сподобалися і отримали максимальний бал у 97% респондентів, тоді як 3% вважають, що вибірка могла бути і ширшою. Рівень доступності викладеного матеріалу задовольнив 100% респондентів. Враження від пропонованих розділів підручника розділилися таким чином:

- «Дуже сподобалися. Зауважень немає» – 94,6% респондентів.
- «Загалом сподобалися, але варто зробити певні корективи» - 3,6% респондентів.
- «Матеріал суттєво не вирізняється з поміж інших підручників» - 1,8% респондентів.

Варто додати, що вчителі дали тільки високі оцінки розділам, тоді як учні виявили певну варіативність у відповідях. Отримані результати підтверджують якість і оригінальність поданого матеріалу, його структурованість і переконливість.

- *вивчено* об'єктивні й суб'єктивні умови, що впливають на ефективність навчання літератури в школі;

- *узагальнено* результати формувального експерименту.

Основні наукові результати планового дослідження:

– *створено й апробовано* експериментальну методику навчання української літератури учнів 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів; *підтверджено* її ефективність;

- *підготовлено* розділи «Модернізм в українській літературі», «Іван Франко», «Володимир Винниченко» до рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень);
- *опубліковано* науково-методичні статті з проблеми дослідження у фахових виданнях.

Результатами науково-дослідної роботи за звітний період також є *підготовка* 4-х експертних висновків про дисертації, подані на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (2 висновки) та доктора педагогічних наук (2 висновки) зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література).

Теоретична новизна дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад навчання української літератури учнів старших класів із урахуванням засад компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів; уточненні фундаментального поняття сучасної шкільної літературної освіти «читацька компетентність» (у якості ключової та предметної); обґрунтуванні необхідності виокремлення діяльнісної лінії в літературному компоненті Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти для кореляції з основними дефініціями його мовного компонента та задекларованими в Державному стандарті початкової освіти щодо літературного читання з метою дотримання дидактичного принципу наступності й перспективності навчання;

Практичне значення здобутих результатів дослідження визначається можливістю використання інноваційної методики навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів, що сприятиме підвищенню ефективності навчання української літератури в старшій школі, цілеспрямованому формуванню компетентного учня-читача. Підготовлена навчальна продукція може використовуватися на уроках української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах, у системі вищої педагогічної освіти та на курсах підвищення кваліфікації в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Теоретико-методичні результати індивідуальної підтеми дослідження впродовж 2015-2017 рр. *презентовано* у **13** публікаціях, із них – 9 статей у фахових виданнях, 3 тези; у розділах до рукописів підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) та хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень); *оприлюднено* під час роботи час роботи **12** конференцій різного рівня, зокрема 5 міжнародних, **6** всеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій і 2 звітних науково-практичних конференціях Інституту педагогіки НАПН України; **4** круглих столів:

Результати наукового дослідження були використані в процесі підготовки розділів «Модернізм», «Іван Франко», «Володимир Винниченко») до рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) (2016 – 2017).

Висновки. Важливість реальних змін в шкільній літературній освіті зумовлює не до калькування західних технологій навчання, а пошуку ефективних методів і прийомів, які відповідним чином корелюються з ментальністю українців, мотивують до розвитку компетенцій та компетентностей і сприяють формуванню людини майбутнього – українця-патріота своєї держави.

Підтема 4: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (на прикладі творчості І. Карпенка-Карого, Лесі Українки)».

Виконавець – Бійчук Г. Л., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Термін виконання: 01.01.2015 – 31.12.2017.

Актуальність дослідження. Українська література як навчальний предмет у старшій школі займає чільне місце в емоційному, інтелектуальному, естетичному розвитку старшокласників, у формуванні їхнього світосприйняття і світобачення, національної свідомості. Від рівня викладання предмета залежить ефективність оволодіння знаннями про художню літературу, розуміння її специфіки як мистецтва слова, уміннями багатоаспектного аналізу та інтерпретації літературного твору і в кінцевому підсумку, – забезпечення його впливу на юного читача. У зв'язку з цим науково-методичне забезпечення навчання української літератури має постійно оновлюватися з урахуванням новітніх здобутків психологічної, літературознавчої, педагогічної, методичної науки та орієнтацією не лише на предметний, а й загальнонавчальний (діяльнісний) компонент, сприяти вихованню культурного творчого читача, який не лише відчуває потребу в читанні, а й здатний до рецепції і інтерпретації тексту, володіє умінням вести внутрішній діалог із художнім текстом, одержувати естетичне задоволення.

Реформування шкільної літературної освіти в Україні передбачає переорієнтацію освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових) і предметної компетентностей учнів, набуття яких сприяє активній діяльності й конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Отже, актуальність та важливість окресленої методичної проблеми обумовили вибір теми дослідження.

Мета дослідження – розробити науково-методичне забезпечення (зміст, методи, організаційні форми і засоби) навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Досягнення мети дослідження передбачало виконання таких **завдань**:

- обґрунтувати теоретико-методичні засади навчання української літератури в старших класах у контексті визначеної мети дослідження;
- констатувати об'єктивний стан реалізації компетентнісно зорієнтованого змісту літературної освіти в старшій школі;
- установити відповідність чинного науково-методичного забезпечення навчання української літератури завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Держстандарту базової і повної загальної середньої освіти та інноваційним соціокультурним і освітнім вимогам часу;

- розробити інноваційну методику навчання української літератури учнів старших класів на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів;
- перевірити ефективність впровадження експериментальної методики;
- узагальнити й систематизувати здобуті результати науково-дослідної роботи;
- підготувати розділи до рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень);

Об’єкт дослідження – процес навчання української літератури в старшій школі (базовий рівень).

Предмет дослідження – зміст, методи, прийоми, організаційні форми і засоби навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Провідна ідея дослідження ґрунтується на концептуальних положеннях особистісно зорієнтованого й компетентнісного навчання, урахуванні особливостей діяльнісного підходу в процесі його організації, що сприятиме формуванню компетентного учня-читача, що має усвідомлену потребу в постійному читанні творів української літератури, володіє достатнім рівнем читацької компетентності щодо їх самостійного аналізу й інтерпретації.

Загальна гіпотеза дослідження полягає в тому, що навчально-методичне забезпечення змісту навчання української літератури учнів старшої школи (базовий рівень) сприятиме суттєвому підвищенню його ефективності та відповідатиме сучасним соціальним запитам за умов:

- урахування якісно нових підходів до навчального процесу (компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного);
- розроблення методики навчання української літератури в старших класах (базовий рівень), орієнтованої на формування цілісного уявлення учнів про українську художню літературу як невід’ємний компонент світового мистецтва, вдосконалення умінь учнів аналізувати та інтерпретувати художні твори, підвищення рівня самостійної творчої діяльності, розвиток художньо-образного мислення, літературно-творчих здібностей та естетичних смаків, формування гуманістичного світогляду, високоморальних цінностей, національної свідомості, активної громадянської позиції школярів;
- використання інноваційних навчальних технологій як ефективного чинника реалізації змістових ліній літературного компонента Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти;
- створення якісного навчально-методичного забезпечення як методичної системи досягнення визначених цілей компетентнісної та особистісно зорієнтованої парадигми шкільної літературної освіти;
- розроблення навчальних засобів (підручників, навчальних програм, концепцій), в яких зміст навчання української літератури і процес її

засвоєння буде відображено як системне технологізоване ціле, доступне для самостійного його засвоєння учнем.

Методологічною основою дослідження є концепції філософії освіти, загальнодидактичні теорії визначення змісту, форм і методів навчання, концептуальні ідеї особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання, психологічні характеристики вікових особливостей старшокласників, педагогічні ідеї формування духовно розвинутої особистості, сучасні нормативні освітні документи щодо організації навчально-виховного процесу в старшій школі, методичні праці з проблеми активізації читацької діяльності на уроках літератури та напрацювання щодо створення навчально-методичного забезпечення процесу навчання української літератури в школі.

Для вирішення поставлених завдань застосовуватимуться такі **методи** дослідження:

а) теоретичні – системний аналіз літературознавчих, психолого-педагогічних, методичних джерел, нормативних освітніх документів, чинних програм, шкільних підручників і методичних посібників, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, визначення теоретико-методологічних засад дослідження; метод теоретичного моделювання для розроблення методики навчання української літератури в старшій школі на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів;

б) емпіричні – діагностичні (анкетування, бесіди з учителями й учнями) та обсерваційні методи (спостереження за педагогічним процесом, відвідування уроків літератури, аналіз усних і письмових відповідей, творчих робіт учнів) для з'ясування стану досліджуваної проблеми у шкільній практиці, вироблення критеріїв ефективності методичної системи; метод педагогічного експерименту (констатувальний і формувальний етапи); аналіз результатів експериментального навчання для одержання вірогідних кількісно-якісних характеристик його ефективності.

Експериментальна база дослідження: Львівська лінгвістична гімназія м. Львова, Червоноградський НВК «спеціалізована школа-колегіум №3» Львівської області, Черкаська ЗОШ І-ІІІ ст. № 19.

Науково-дослідна робота проводилася упродовж **таких етапів**.

На **I-му (пошуково-моделювальному) етапі** дослідження (01. 01. 2015 - 31.12.2015) *розроблено* програму дослідження; *критично проаналізовано* філософську, психолого-педагогічну, навчально-методичну літературу, нормативні документи в галузі шкільної літературної освіти; *укладено* категоріальний апарат дослідження; *проведено моніторинг* процесу навчання української літератури в старших класах в контексті означеної мети дослідження, *з'ясовано* часткову невідповідність наявного науково-методичного забезпечення навчання української літератури завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Держстандарту базової і повної загальної середньої освіти, інноваційним соціокультурним і освітнім викликам; *проведено констатувальний етап* педагогічного експерименту та *виявлено* частковий характер реалізації методики вивчення літератури в

старших класах на базовому рівні в контексті компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів, що обумовлено недостатнім рівнем обґрунтування її теоретико-прикладних засад; *підтверджено* необхідність розроблення навчально-методичного забезпечення на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів як одного із ефективних засобів досягнення освітньої мети, що визначає ступінь продуктивності роботи вчителя-словесника та рівень якості навчально-виховного процесу на уроках української літератури в старших класах; *розроблено* концепцію літературної освіти в старшій школі; *навчальну програму* з української літератури для учнів 10-11 класів (базовий рівень)

Результатами **II-го (моделювально-експериментального) етапу** дослідження (01.01.2016 - 31.12.2016) є *розроблення та часткова апробація* методики вивчення життєвого і творчого шляху І. Карпенка-Карого, Лесі Українки, оглядової теми в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів; *підготовка* розділів до рукопису підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) та хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень); *апробація* навчальної програми з української літератури 10-11 класи (базовий рівень).

На підсумковому, **III-му (узагальнювально-упроваджувальному)** етапі дослідження (01.01.2017 - 31.12.2017) *внесено* необхідні *корективи* до програми формувального експерименту; *оновлено* емпіричний інструментарій для проведення моніторингу щодо результативності інноваційного науково-методичного забезпечення навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень); *продовжено апробацію* експериментальної методики вивчення життєвого і творчого шляху Івана Карпенка-Карого, Лесі Українки, оглядової теми в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів; *узагальнено* здобуті результати дослідження, а саме: *констатовано*, що суттєвими чинниками досягнення ефективності експериментального навчання на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів стали: ідеї суб'єкт-суб'єктного шкільного літературного навчання, продумана структура підручника, врахування вікових психо-фізіологічних характеристик десятикласників; доступність викладу навчальної інформації біографічного, літературознавчого та культурно-мистецького характеру, помірне насичення науковою термінологією; наявність всіх необхідних компонентів апарату орієнтування у підручнику (передмова-звернення до учнів, основні рубрики); компетентнісно та особистісно орієнтована система завдань і запитань; *доведено*, що експериментальний підручник відповідає сучасній освітній парадигмі, зокрема розвитку в учнів емоційно-ціннісної, літературознавчої, загальнокультурної та компаративної компетенцій як складників предметної читацької компетентності сприяє компетентнісно зорієнтованість навчального матеріалу, яка прослідковується у змісті художньо-

публіцистичних нарисів (рубрики «Знайомство здалеку і зблизька» та «Художній світ письменника», «Культурно-мистецький контекст») та у методичному апараті (рубрики «Запитання і завдання», «Читацький самоконтроль», «Твої читацькі проекти»); у контексті завдань особистісно зорієнтованого та компетентнісного навчання розроблено такі рубрики підручника, як «Читацький путівник», «Читацькі діалоги», «Запитання і завдання», «Твої читацькі проекти», «Читацький самоконтроль», «Оцінюємо пройдений шлях», змістове наповнення яких забезпечує в формування в учнів умінь діалогічного прочитання художнього твору, а в розроблених запитаннях і завданнях помітна апеляція до читацького досвіду старшокласників, з'ясування особистісного ставлення до твору, що сприяє його глибокому осмисленню, удосконалення вмінь самостійної дослідницької діяльності та визначення десятикласниками способів досягнення підвищення власного рівня читацької компетентності; на розвиток *загальнокультурної та компаративної компетенцій* старшокласників орієнтовані інформаційне наповнення та система запитань і завдань рубрики «Культурно-мистецький контекст», що формують в учнів усвідомлення української художньої літератури як важливого складника світового мистецтва; формуванню в учнів *емоційно-ціннісної компетенції* допомагає навчальний матеріал гуманістичного спрямування, система запитань і завдань на розуміння духовно-моральних ідеалів, світоглядних категорій, відображених у творах, уміння учнів визначати і обґрунтовувати своє ставлення до них, а також знаходження у художніх текстах відповідей на соціальні та морально-етичні проблеми; розвиток *літературознавчої компетенції* учнів забезпечують матеріали літературознавчого та критичного характеру, вміщені в художньо-публіцистичних нарисах та у «Довіднику читача»; *засвідчено*, що в експериментальному підручнику збалансовано представлено аналітичні запитання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, що методично переконливо забезпечує організацію різних видів навчальної діяльності, зокрема повноцінну самостійну роботу учнів, роботу в групах, парах, над створенням навчально-дослідницького проекту, розвиток їхнього творчого мислення; *указано* придатність підручника для організації самостійної навчальної діяльності десятикласників засобами ресурсів Інтернет-мережі, що сприяє індивідуалізації траєкторії літературного навчання учнів; *визнано*, що мова текстів експериментального підручника відповідає нормам сучасної української літературної мови, націлює учнів на активне засвоєння її лексичних багатств, є зразком для розвитку їхнього мовлення, що в цілому сприяє формуванню мовної особистості; виразна мова викладу навчального матеріалу, достатньо образна для забезпечення емоційного впливу на школярів, яскраво продемонстрована діалогічність текстів, доцільність звертання до учнів і апеляція до їхнього читацького та життєвого досвіду викликають у них інтерес до вивчення української літератури; *підтверджено* ефективність експериментальної методики вивчення життєвого і творчого

шляху Івана Карпенка-Карого, Лесі Українки в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів; *підготовлено* розділи рукопису підручника «Українська література. 10 клас (базовий рівень)», зокрема щодо вивчення життєвого і творчого шляху Івана Карпенка-Карого, Лесі Українки; оглядової теми про розвиток українського театру і драматургії 70-90 рр. ХІХ ст. в Україні.

Основні результати науково-дослідної роботи:

- *підготовлено й апробовано* «Концепцію літературної освіти в старшій школі» (у співавторстві); навчальну програму з української літератури для 10-11 класів (базовий рівень) (у співавторстві);
- *створено й апробовано* методику навчання української літератури учнів 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (у співавторстві); *підтверджено* її ефективність;
- *підготовлено* розділи про вивчення життєвого і творчого шляху Івана Карпенка-Карого, Лесі Українки, оглядової теми до рукописів підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) та хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень);
- *опубліковано* науково-методичні статті з проблеми дослідження у фахових виданнях.

Результатами науково-дослідної роботи за звітний період також є:

- *підготовка* методичних рекомендацій щодо вивчення української літератури в 5-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2016;
- *експертиза* електронних версії програмних засобів навчання поданих на конкурс на здобуття Державних премій в галузі науки і техніки; електронної освітньої платформи «Віртуальний музей Тараса Шевченка» – Електронний режим: [http //: kobzar.ua](http://kobzar.ua);

Теоретична новизна дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад навчання української літератури учнів старших класів із урахуванням компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів; уточненні фундаментального поняття сучасної шкільної літературної освіти «читацька компетентність»; обґрунтуванні необхідності виокремлення діяльнісної лінії в літературному компоненті Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти для кореляції з основними дефініціями його мовного компонента та задекларованими в Державному стандарті початкової освіти щодо літературного читання з метою дотримання дидактичного принципу наступності й перспективності навчання.

Практичне значення здобутих результатів дослідження визначається можливістю використання інноваційної методики вивчення життєвого і творчого шляху Івана Карпенка-Карого, Лесі Українки та оглядової теми в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів, що сприятиме підвищенню

ефективності навчання української літератури у старшій школі, цілеспрямованому формуванню компетентного учня-читача. Підготовлена навчальна продукція може використовуватися на уроках української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах, у системі вищої педагогічної освіти та на курсах підвищення кваліфікації в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Теоретико-методичні результати індивідуальної підтеми дослідження впродовж 2015-2017 рр. *презентовано* у **13** публікаціях, із них – **8** статей у фахових виданнях, 5 тез; у розділах вивчення життєвого і творчого шляху Івана Карпенка-Карого, Лесі Українки та оглядової теми до рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень); *оприлюднено* під час **26** конференцій різного рівня, зокрема 13 міжнародних, 13 усеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій, **8** круглих столів.

Результати наукового дослідження були використані під час підготовки методичних рекомендацій щодо вивчення української літератури в 5-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2016 / 2017 навчальному році; у процесі підготовки розділів про вивчення життєвого і творчого шляху Івана Карпенка-Карого, Лесі Українки та оглядової теми до рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) (2016 – 2017).

Висновки. Важливість проблеми поліпшення якості шкільної літературної освіти зумовлює активні пошуки її результативних чинників, одним із яких є створення інноваційної методики вивчення життєвого і творчого шляху письменника на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів та підготовка сучасного навчального комплекту – підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) та хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень), що ефективно сприятиме формуванню компетентного учня-читача.

Підтема 5: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (на прикладі творчості І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, М. Коцюбинського)».

Виконавець – Тименко В.М., молодший науковий співробітник.

Термін виконання: 01.01.2015 – 31.12.2017.

Актуальність дослідження.

Оновлення змісту літературної освіти в старшій школі відбувається шляхом переходу від простого накопичення знань до вивчення літератури на діяльнісній основі з опертям на нові здобутки фундаментальної літературознавчої науки. Українська література дає учням знання для формування цілісної картини світу, естетичного й морального осмислення навколишньої дійсності, уявлення про взаємозв'язок і взаємозалежність літературно-мистецьких та культурних явищ.

Створення підручника, за яким навчається й виховується нове покоління, є одним із важливих питань сучасної національної освіти. Підручника, що відповідає вимогам та потребам часу, впливає на ефективність вивчення національної літератури в загальноосвітній школі, на духовний розвиток особистості, на створення програми самоосвіти та самовдосконалення протягом усього життя. Отже, актуальність окресленої проблеми, недостатнє розроблення її визначили вибір теми дослідження.

Мета дослідження – розроблення змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання української літератури в 10 класі (рівень стандарту) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Досягнення мети дослідження передбачало вирішення таких **завдань**:

- обґрунтувати теоретико-методичні засади навчання української літератури в старших класах у контексті визначеної мети дослідження;
- констатувати об'єктивний стан реалізації компетентнісно зорієнтованого змісту літературної освіти в старшій школі;
- установити відповідність чинного науково-методичного забезпечення навчання української літератури завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Держстандарту базової і повної загальної середньої освіти та інноваційним соціокультурним і освітнім вимогам часу;
- розробити інноваційну методику навчання української літератури учнів старших класів на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів;
- перевірити ефективність упровадження експериментальної методики;
- узагальнити й систематизувати здобуті результати науково-дослідної роботи;
- підготувати розділи до рукописів підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) та хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень);

Об'єкт дослідження – процес навчання української літератури в старшій школі (базовий рівень).

Предмет дослідження – зміст, методи, прийоми, організаційні форми і засоби навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Провідна **ідея** дослідження ґрунтується на концептуальних положеннях особистісно зорієнтованого та компетентнісного навчання, урахуванні особливостей діяльнісного підходу в процесі його організації, що сприяє формуванню компетентного учня-читача, який має усвідомлену потребу в постійному читанні творів української літератури, володіє достатнім рівнем читацької компетентності щодо їх самостійного аналізу й інтерпретації.

Загальна гіпотеза дослідження полягає в тому, що навчально-методичне забезпечення змісту навчання української літератури учнів старшої школи (базовий рівень) сприятиме суттєвому підвищенню його ефективності та відповідатиме сучасним соціальним запитам за умов:

- урахування якісно нових підходів до навчального процесу (компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного);
- розроблення методики навчання української літератури в старших класах (базовий рівень), орієнтованої на формування цілісного уявлення учнів про українську художню літературу як невід'ємний компонент світового мистецтва, вдосконалення умінь учнів аналізувати та інтерпретувати художні твори, підвищення рівня самостійної творчої діяльності, розвиток художньо-образного мислення, літературно-творчих здібностей та естетичних смаків, формування гуманістичного світогляду, високоморальних цінностей, національної свідомості, активної громадянської позиції школярів;
- використання інноваційних навчальних технологій як ефективного чинника реалізації змістових ліній літературного компонента Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти;
- створення якісного навчально-методичного забезпечення як методичної системи досягнення визначених цілей компетентнісної та особистісно зорієнтованої парадигми шкільної літературної освіти.

У ході дослідження зверталися до таких **методів**: *теоретичних* – аналізу психолого-педагогічних, методичних, літературознавчих, культурознавчих, філософських джерел для вивчення стану теоретичного розроблення досліджуваної проблеми; аналізу освітніх документів, концепцій, програм, підручників, навчально-методичних посібників, вивчення педагогічного досвіду для визначення теоретико-методичних засад дослідження; *емпіричних* – діагностичних методів (анкетування, бесіди з учителями й учнями); обсерваторних методів (педагогічні спостереження та аналіз уроків, факультативних занять, аналіз усних, письмових відповідей та творчих робіт учнів); *експериментальних* методів (констатувальний та формувальний експерименти у загальноосвітніх навчальних закладах); вивчення і аналіз здобутих результатів.

Експериментальна база дослідження: Бориспільський ліцей «Дизайн-освіта» ім. Павла Чубинського Київської обл., Черкаська ЗОШ І-ІІІ ст. № 19.

Науково-дослідна робота проводилася у трьох етапів.

Перший (*пошуково-моделювальний*) етап дослідження (січень – грудень 2015р.) передбачав: вивчення та аналіз літературознавчих, психолого-педагогічних, культурознавчих, філософських, методичних джерел, їх узагальнення та систематизація; укладання категоріального апарату дослідження; розроблення змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання української літератури в 10 класі на академічному рівні. проведення констатувального зрізу та кількісно-якісний аналіз його результатів; підготовка рукопису окремих розділів підручника; проведення констатувального експерименту: співбесіди з учнями та вчителями, анкетування, методичних об'єднань учителів-словесників з проблеми розроблення змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання української літератури в 10 класі на академічному рівні; узагальнення та систематизація отриманих результатів констатувального експерименту.

З метою оптимізації навчального процесу, а також максимального врахування індивідуальних запитів і потреб учнів старшої школи у ході наукового дослідження вивчено й проаналізовано філософську, психолого-педагогічну, соціологічну, акмеологічну, навчально-методичну літературу, нормативні документи у галузі літературної освіти, дисертаційні роботи і монографічні розвідки, які частково розкривають деякі аспекти методики навчання української літератури на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

З'ясовано рівень відповідності науково-методичного забезпечення навчання української літератури в старшій школі поставленим завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, інноваційним соціокультурним і освітнім викликам. Встановлено, що є потреба в розробленні інноваційного науково-методичного забезпечення навчання української літератури в старшій школі на основі принципів неперервності, гуманізації, випереджувальності, варіативності, мобільності, інтеграції традиційних та інноваційних технологій навчання і виховання, а також постійно оновлюватися відповідно до суспільних і освітніх викликів, запитів і потреб.

За результатами аналізу стану досліджуваної проблеми в теорії та практиці, а також даних констатувального експерименту *доведено*: поєднанням компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів до розроблення навчально-методичного забезпечення досягається неперервність літературної освіти – системної, цілеспрямованої діяльності з формування предметної і ключових компетентностей шляхом створення сприятливого навчального середовища для самоосвіти, індивідуальної траєкторії розвитку літературних інтересів старшокласників.

Другий (*моделювально-експериментальний*) етап дослідження (січень – грудень 2016 р.) – розроблення методики навчання української літератури в 10 класі на базовому рівні; добір та обґрунтування доцільності принципів, форм, методів, прийомів і засобів як структурних елементів методики; розроблення програми формувального експерименту і його проведення; експериментальна перевірка розробленого науково-методичного забезпечення навчання української літератури в 10 класі на базовому рівні; підготовка рукопису планового підручника «Українська література. 10 клас» та рукопису «Хрестоматія з української літератури. 10 клас».

Узагальнено і враховано досвід учителів-експериментаторів під час творення методичного апарату підручника, його змістового наповнення.

Так, щоб допомогти учням учитися самостійно розмірковувати над художнім твором, удосконалювати навички аналізу, розвивати культуру читання, було *розроблено завдання* конструктивного та творчого рівнів, спрямовані на розвиток спостережливості та творчої уяви читача, здатності до співпереживання; уміння осягати узагальнений смисл словесно-художніх образів, оцінювати літературні та мистецькі (музичні, живописні) твори.

Зміст і структура підручника зорієнтовані на досягнення стратегічної мети – формування компетентного учня-читача. Досягненню проголошених цілей сприяє система запитань і завдань, орієнтація учня на самостійну, зокрема й проектно-дослідницьку, діяльність, виконання компетентісно зорієнтованих завдань Типовими для конструктивного рівня стали завдання і запитання, що починаються словами: з'ясуйте, доведіть, наведіть приклади, чому? для чого? та ін. Вони сприяють розвитку в учнів уміння аналізувати, узагальнювати, систематизувати, синтезувати одержані знання. Творчий рівень сприяє розвитку самостійного творчого мислення учнів. Перевірити володіння основними мислительними операціями допомагають завдання, що починаються словами: порівняй, зістав, доведи, запереч, з'ясуй сутність проблеми, напиши твір та ін. Засвоєння конкретного матеріалу на рівні запам'ятовування передбачає репродуктивний рівень. Він допомагає словеснику уточнити, що і як сприйняли учні.

Третій етап дослідження (*узагальнювально-упроваджувальний*) (січень – грудень 2017 р.) – коригування змісту методики; узагальнення зібраних даних; упровадження наукових результатів в освітню практику; проведення кількісного і якісного аналізу результатів експерименту за допомогою математичної обробки й педагогічної інтерпретації отриманих експериментальних даних; формулювання загальних висновків і рекомендацій, окреслення перспективних завдань подальшого навчання української літератури в умовах неперервної шкільної освіти; виявлення соціального ефекту впровадження результатів НДР.

Аналіз результатів узагальнювально-упроваджувального етапу наукового дослідження засвідчує необхідність систематичної цілеспрямованої роботи під час вивчення української літератури в 10 класі у культурологічному контексті, що вимагає додаткової культурознавчої

інформації та культурологічного наповнення уроку (загальношкільський контекст). Залучення музичних творів, ілюстративного матеріалу, мультиплікації має естетико-виховну і загальнокультурну цінність, спрямоване на розвиток культури естетичного сприймання, смаку і художнього мислення старшокласників.

Успішне виконання завдань дослідження відбувається з урахуванням послідовної реалізації принципів: взаємозв'язку теоретичної підготовки і практичної діяльності; інтеграції навчальної і дослідницької діяльності; етнокультурознавчого, особистісно-діяльнісного, компетентнісно-орієнтованого підходів; педагогіки співпраці; наступності; варіативності у виборі змісту і форм діяльності; поліфункціональності, але насамперед аксіологічного. Зокрема, учні зазначали, що «постійна співбесіда з ними як з читачами активізує їхню думку, змушує обмірковувати текст, відкривати щось нове»; «підручник навчає самостійно читати літературний твір і розуміти авторський задум»; «підібрані запитання і завдання викликають інтерес до нових знань, пошуку і засвоєнню їх, а як читач я посилюю свою увагу та інтерес»; «у мене з'явилося інше розуміння проблеми і значення твору»; «завдання спонукають до нестандартної відповіді»; «відчуваю себе задіяним у навчальний процес»; для учнів, що проявляють менш творчий підхід до матеріалу підручника, типовими були відповіді: «подобається, що подано аналіз творів», «достатньо матеріалу для читання і осмислення» тощо. Учні давали протилежні відповіді щодо обсягу і змісту теоретичного матеріалу підручника. Якщо важливі питання розкриваються великим обсягом тексту, то учні читають поспіхом і не уважно. Надмірно стиснений текст викликав почуття незадоволеності від браку інформації. Сучасні учні висловлюють побажання подачі матеріалу схематично, з використанням таблиць.

У ході апробації рукопису підручника «Українська література. 10 клас (базовий рівень)» було підтверджено, що читацька компетентність набувається учнями у процесі активної пізнавальної діяльності та діалогу з твором, автором, літературним героєм, однокласниками, педагогом. Отже, навчальна книга стає ефективним засобом організації навчально-виховного процесу на уроках української літератури в старшій школі.

Узагальнення результатів контрольного експерименту засвідчило позитивну динаміку процесу формування читацької компетентності.

Так, кількісний приріст за рівнями склав: **високий** рівень в експериментальних класах у порівнянні з контрольними – 16 % , **достатній** рівень – 27 % , **середній** рівень – 38 % ; **низький** рівень – 19 % .

Таким чином, за всіма визначеними показниками засвідчено ефективність науково-методичного забезпечення й експериментальної методики.

Основні наукові результати планового дослідження:

- *підготовлено й апробовано* «Концепцію літературної освіти в старшій школі» (у співавторстві); навчальну програму з української літератури для 10-11 класів (базовий рівень) (у співавторстві);
- *створено й апробовано* методику навчання української літератури учнів 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів (у співавторстві); *підтверджено її ефективність*;
- *підготовлено* розділи про вивчення життєвого і творчого шляху І. Нечуя-Левицького (у співавторстві), Панаса Мирного (у співавторстві), М. Коцюбинського до рукописів підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) та хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень);
- *опубліковано* науково-методичні статі з проблеми дослідження у фахових виданнях.

Результатами науково-дослідної роботи за звітний період є: рукопис концепції літературної освіти в старшій школі; рукопис навчальної програми з української літератури для 10–11 класів (базовий рівень); розділи до рукопису підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) та хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень).

Теоретична новизна дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад навчання української літератури учнів старших класів із урахуванням компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів, що сприятиме підвищенню ефективності літературної освіти старшокласників; упровадженні в навчально-виховний процес науково обґрунтованої й експериментально перевіреної методики навчання української літератури в 10 класі (базовий рівень). Підготовлена навчальна продукція може використовуватися на уроках української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах, у системі вищої педагогічної освіти та на курсах підвищення кваліфікації в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Теоретико-методичні результати індивідуальної підтеми дослідження впродовж 2015–2017 рр. *презентовано* у 7 публікаціях, із них – **4** статті у фахових виданнях, **3** тез; у розділах про життєвий і творчий шлях І. Нечуя-Левицького (у співавторстві), Панаса Мирного (у співавторстві), М. Коцюбинського до рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень); *оприлюднено* під час роботи **13** конференцій різного рівня, зокрема **5** міжнародних, **8** усеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій; **1** круглому столі.

Результати наукового дослідження були використані у процесі підготовки розділів про життєвого і творчого шляху І. Нечуя-Левицького (у

співавторстві), Панаса Мирного (у співавторстві), М. Коцюбинського до рукописів підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) та хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень).

Висновки. Особливістю науково-методичного забезпечення навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) є принцип дитиноцентризму, що полягає у мотивації особистісно-ціннісних читацьких потреб учнів в педагогічно доцільному середовищі, створеному вчителем.

Інноваційність методики виявляється у структуруванні змісту підручника, формах взаємодії учасників навчально-виховного процесу, способах, прийомах і засобах методичного впливу на учнів. Результатом чого є пробудження емоційного інтелекту, полісенсорність сприймання, сформована компетентність культурної самореалізації учнів.

РОЗДІЛ II. УПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У 2015–2017 рр. упровадження результатів науково-дослідної роботи з теми відбувалося в рамках **співпраці з МОН України**, а саме:

здійснювалася експертиза рукопису підручника «Українська література. 8 клас» (Яценко Т. О.);

проводилися настановчі семінари для експертів з питань рецензування рукописів підручників з української літератури для учнів 8 і 9 класів (Фасоля А. М.);

розроблялися щорічні методичні рекомендації щодо вивчення української літератури у відповідному навчальному році (Бійчук Г. Л., Фасоля А. М., Яценко Т. О.);

здійснювалося оновлення навчальних програм з української літератури для 5-9 класів (Фасоля А. М.) (затверджені наказом МОН України № 804 від 7.06.2017 р.);

підготовлені навчальні програми з української літератури для 10-11 класу (рівень стандарту і профільний) (Фасоля А. М.) (затверджені наказом МОН України № 1407 від 23.10. 2017 р.).

Результати наукового дослідження були використані у процесі підготовки рукописів підручника та хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) (2016–2017).

РОЗДІЛ III. ВІДОМОСТІ ПРО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Тема експерименту: «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі»

Рівень експерименту: локальний

Термін проведення експерименту: 2015–2017 рр.

Експериментальна база: ЗОШ I-III ступенів № 19 м. Черкаси, Київська гімназія № 154, Ріпкинська ЗОШ I-III ст. № 2 Чернігівської обл., Петропавлівсько-Борщагівська ЗОШ I-III ст. Києво-Святошинського р-ну, Щасливський НВК Бориспільського р-ну, Бориспільський ліцей «Дизайн-освіта» ім. Павла Чубинського Київської обл., Львівська лінгвістична гімназія, ЧНВК «Спеціалізована школа I-III ст. - колегіум» № 3 м. Червонограда Львівської обл., Сумська ЗОШ I-III ступенів № 15, Івано-Франківський коледж ДВНЗ «Прикарпатський державний університет імені Василя Стефаника», КЗ «Ганнівський НВК «СЗШ – ДНЗ» Дніпропетровської області.

Відомості про наукового керівника: Фасоля Анатолій Миколайович, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу навчання української мови і літератури.

Інформація про інновації, що відпрацьовуються: науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів; методика навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів.

Результати експериментальної роботи, здобуті впродовж звітного року

- експериментально *апробовано* інноваційне науково-методичне забезпечення: концепцію літературної освіти в старшій школі; програму з української літератури для 10-11 класів (базовий рівень), підручник і хрестоматію з української літератури для 10 класу (базовий рівень), *підтверджено* їх ефективність;
- *засвідчено*, що змістове наповнення і структура підручника «Українська література. 10 клас» і хрестоматії з української літератури для 10 класу відповідають сучасним вимогам до такого виду навчальної продукції, очікуванням старшокласників і вчителів-словесників;
- *апробовано* експериментальну методику навчання української літератури учнів 10 класу (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного підходів, *підтверджено* її ефективність;
- *підтверджено* ефективність експериментальної методики навчання української літератури в 10 класі на засадах особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів із використанням матеріалу рукописів підручника і хрестоматії з української літератури, яка передбачає: опертя на суб'єктний досвід учня; організацію суб'єкт-суб'єктної

взаємодії вчитель-учень; розвиток у старшокласників діалогічних умінь роботи з текстом; задіяння прийомів інтерактивного навчання, проектних та ситуативних методик та ін.;

- *констатовано*, що експериментальна методика навчання української літератури на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів сприяє формуванню читацької й особистісної суб'єктності старшокласників, посиленню інтересу до читання, подоланню відчуженості учня від навчання, формуванню ключових компетентностей (уміння вчитися, комунікативної, та ін.).

ВИСНОВКИ

Результати виконання співробітниками відділу навчання української мови та літератури планової колективної НДР з теми «*Науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі*» є підставою для таких висновків:

а) у 2015 р.

- **на основі** аналізу законодавчих документів системи освіти, директивних матеріалів МОН України, вітчизняних та зарубіжних літературознавчих, психолого-педагогічних методичних наукових джерел, публікацій у періодичних виданнях, навчальної і методичної літератури для старшої школи, здобутків шкільної практики у ЗНЗ країни і зарубіжжя; вивчення стану досліджуваної проблеми у шкільній практиці шляхом спостереження, опитування, анкетування учасників навчально-виховного процесу **визначено** об'єктивний стан організації процесу навчання української літератури в старших класах в контексті означеної мети дослідження, **з'ясовано** відповідність наявного науково-методичного забезпечення навчання української літератури завданням освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, інноваційним соціокультурним і освітнім викликам; **конкретизовано** структуру поняття «читацької компетентності»; **введено** до понятійного поля дефініцію «інформаційно-читацька компетентність»; **обґрунтовано** необхідність визначення читацької компетентності як предметної і загально навчальної та виокремлення у навчальній програмі з української літератури для старшої школи (базовий рівень) наскрізну діяльнісну лінію; **визначено** критеріїв оцінювання відповідності підручника засадам особистісно орієнтованого і компетентнісного навчання; **розроблено й реалізовано** методику констатувального експерименту з метою з'ясування стану досліджуваної проблеми в масовій шкільній практиці, **узагальнено** результати констатувального експерименту і **підготовлено** аналітичні звіти, в яких **засвідчено**, що найвагомішим чинником ефективності навчання української літератури є рівень фахової і психологічної готовності вчителя до реалізації актуальних завдань шкільної літературної освіти; **засвідчено** фрагментарний характер реалізації методики вивчення літератури в старших класах на базовому рівні в контексті компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів, що обумовлено недостатнім рівнем обґрунтування її теоретико-прикладних засад; **зафіксовано** стереотипність поглядів педагогів на функції підручника у процесі формування компетентного учня-читача, **констатовано** домінування традиційних методів, прийомів, видів і форм роботи з навчальною книгою **підтверджено** необхідність розроблення навчально-методичного забезпечення на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів як одного із ефективних засобів досягнення освітньої мети, що визначає ступінь продуктивності роботи вчителя-словесника та рівень якості навчально-виховного процесу на уроках української літератури в старших класах; **визначено** змістове наповнення і

структуру методичного апарату підручника української літератури для 10 класу; **сформовано** перелік критеріїв оцінювання відповідності підручника засадам особистісно орієнтованого і компетентнісного навчання; **підготовлено** рукописи концепції літературної освіти в старшій школі, навчальної програми «Українська література (10-11 класи)» (базовий рівень); **розроблено** концепцію підручника «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) і хрестоматії «Хрестоматія з української літератури. 10 клас» (базовий рівень).

б) у 2016 р. розроблено програму формувального етапу експерименту, визначено експериментальну базу дослідження; **розроблено** й експериментально **апробовано** інноваційне науково-методичне забезпечення у формі навчального комплексу, що включає підручник і хрестоматію з української літератури для 10 класу (базовий рівень); **укладено** перелік ефективних методів, прийомів, видів, форм роботи, які забезпечують ефективне засвоєння навчального матеріалу з української літератури в 10 класі: інтерактивне навчання, технології читання і письма для розвитку критичного мислення, метод проектів, ситуативне навчання тощо; **проведено** анкетування учнів 10 класів і вчителів-словесників щодо ступеня реалізації в розробленому підручнику української літератури для 10 класу ідей особистісно орієнтованого і компетентнісного навчання, **узагальнено** його результати проведеного опитування; **підготовлено** розділів до рукопису підручника і хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень).

б) у 2017 р. внесено зміни й уточнення до змісту науково-методичної продукції, продовжено апробацію інноваційного науково-методичного забезпечення, що містить підручник і хрестоматію з української літератури для 10 класу (базовий рівень); **продовжено апробацію** експериментальної методики в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів; **узагальнено** здобуті результати дослідження, а саме **констатовано**, що суттєвими чинниками досягнення ефективності експериментального навчання на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів стали: ідеї суб'єкт-суб'єктного шкільного літературного навчання, продумана структура підручника, врахування вікових психо-фізіологічних характеристик десятикласників; доступність викладу навчальної інформації біографічного, літературознавчого та культурно-мистецького характеру, помірне насичення науковою термінологією; наявність всіх необхідних компонентів апарату орієнтування у підручнику (передмова-звернення до учнів, основні рубрики); компетентнісно та особистісно орієнтована система завдань і запитань; **доведено**, що експериментальний підручник відповідає сучасній освітній парадигмі, зокрема розвитку в учнів емоційно-ціннісної, літературознавчої, загальнокультурної та компаративної компетенцій як складників предметної читацької компетентності сприяє компетентнісна зорієнтованість навчального матеріалу, яка прослідковується у змісті художньо-публіцистичних нарисів (рубрики «Знайомство здалеку і зблизька» та «Художній світ письменника», «Культурно-мистецький контекст») та у методичному апараті (рубрики

«Запитання і завдання», «Читацький самоконтроль», «Твої читацькі проекти»); у контексті завдань особистісно орієнтованого та компетентнісного навчання розроблено такі рубрики підручника, як «Читацький путівник», «Читацькі діалоги», «Запитання і завдання», «Твої читацькі проекти», «Читацький самоконтроль», «Оцінюємо пройдений шлях», змістове наповнення яких забезпечує в формування в учнів умінь діалогічного прочитання художнього твору, а в розроблених запитаннях і завданнях помітна апеляція до читацького досвіду старшокласників, з'ясування особистісного ставлення до твору, що сприяє його глибокому осмисленню, удосконалення вмінь самостійної дослідницької діяльності та визначення десятикласниками способів досягнення підвищення власного рівня читацької компетентності; на розвиток *загальнокультурної та компаративної компетенції* старшокласників орієнтовані інформаційне наповнення та система запитань і завдань рубрики «Культурно-мистецький контекст», що формують в учнів усвідомлення української художньої літератури як важливого складника світового мистецтва; формуванню в учнів *емоційно-ціннісної компетенції* допомагає навчальний матеріал гуманістичного спрямування, система запитань і завдань на розуміння духовно-моральних ідеалів, світоглядних категорій, відображених у творах, уміння учнів визначати і обґрунтовувати своє ставлення до них, а також знаходження у художніх текстах відповідей на соціальні та морально-етичні проблеми; розвиток *літературознавчої компетенції* учнів забезпечують матеріали літературознавчого та критичного характеру, вміщені в художньо-публіцистичних нарисах та у «Довіднику читача»; *засвідчено*, що в експериментальному підручнику збалансовано представлено аналітичні запитання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, що методично переконливо забезпечує організацію різних видів навчальної діяльності, зокрема повноцінну самостійну роботу учнів, роботу в групах, розвиток їхнього творчого мислення; *указано* придатність підручника для організації самостійної навчальної діяльності десятикласників засобами ресурсів Інтернет-мережі, що сприяє індивідуалізації траєкторії літературного навчання учнів; *визнано*, що мова текстів експериментального підручника відповідає нормам сучасної української літературної мови, націлює учнів на активне засвоєння її лексичних багатств, є зразком для розвитку їхнього мовлення, що в цілому сприяє формуванню мовної особистості; виразна мова викладу навчального матеріалу, достатньо образна для забезпечення емоційного впливу на школярів, яскраво продемонстрована діалогічність текстів, доцільність звертання до учнів і апеляція до їхнього читацького та життєвого досвіду викликають у них інтерес до вивчення української літератури; *підтверджено* ефективність експериментальної методики в 10 класі (базовий рівень) на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів; *підготовлено* рукопис підручника «Українська література. 10 клас (базовий рівень)» і рукопис хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень)

Результати індивідуальних досліджень *презентовано* в рукописах підручника «Українська література. 10 клас (базовий рівень)» (15,0) і хрестоматії «Українська література. 10 клас» (базовий рівень) (15,0), наукових статтях і матеріалах науково-практичних конференцій. Рукописи навчальної продукції *підготовлено* відповідно до тематичного плану НДР Інституту педагогіки НАПН України, технічного завдання на проведення НДР з теми дослідження.

Результати індивідуальних досліджень науково-методичного забезпечення *навчання української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів використано* під час підготовки щорічних методичних рекомендацій щодо вивчення української літератури у відповідному навчальному році (Бійчук Г.Л., Фасоля А. М., Яценко Т.О.); у процесі оновлення навчальних програм з української літератури для 5-9 класів (Фасоля А. М.) (затверджено наказом МОН України № 804 від 7.06.2017 р.) та підготовки навчальних програм з української літератури для 10-11 класів (рівень стандарту, профільний рівень) (Фасоля А. М.) (затверджено наказом МОН України № 1407 від 23.10.2017 р.)

Експериментальна робота проводилася на базі експериментальних ЗНЗ: ЗОШ I–III ступенів № 19 м. Черкаси, Київська гімназія № 154, Ріпкинська ЗОШ I–III ст. № 2 Чернігівської обл., Петропавлівсько-Борщагівська ЗОШ I–III ст. Києво-Святошинського р-ну, Щасливський НВК Бориспільського р-ну, Бориспільський лицей «Дизайн-освіта» ім. Павла Чубинського Київської обл., Львівська лінгвістична гімназія, ЧНВК «Спеціалізована школа I–III ст. – колегіум» № 3 м. Червонограда Львівської обл., Сумська ЗОШ I–III ступенів № 15, Івано-Франківський коледж ДВНЗ «Прикарпатський державний університет імені Василя Стефаника»), КЗ «Ганнівський НВК «СЗШ – ДНЗ» Дніпропетровської області.

Апробація результатів досліджень *здійснювалася* шляхом участі співробітників відділу:

а) у 2015 р. – у 6 міжнародних (м. Київ, м. Вінниця, м. Бердянськ Запорізької обл., м. Рівне, м. Варшава (Польща)) і 3 всеукраїнських науково-практичних конференціях (м. Київ, м. Рівне, м. Черкаси), 2 науково-методичних семінарах (м. Київ, м. Черкаси), 4 круглих столах (м. Київ), а також методичних об'єднаннях, зустрічах із учителями (м. Київ, Київська обл., м. Черкаси, Чернігівська обл., м. Львів, м. Червоноград Львівської обл., м. Суми, м. Івано-Франківськ);

б) у 2016 р. – у 7 міжнародних (м. Київ, м. Переяслав-Хмельницький Київської обл., м. Варшава (Польща)) і 8 всеукраїнських науково-практичних конференціях (м. Київ, м. Дніпро, м. Чернігів, м. Ніжин Чернігівської обл., м. Вінниця), 1 веб-конференції (м. Київ), 1 науково-методичному семінарі (м. Київ), 6 круглих столах (м. Київ, м. Червоноград Львівської обл.), а також методичних об'єднаннях, зустрічах із учителями (м. Київ, Київська обл.,

м. Черкаси, Чернігівська обл., м. Львів, м. Червоноград Львівської обл., м. Суми, м. Івано-Франківськ);

в) у 2017 р. – у 7 міжнародних (м. Київ, м. Варшава (Польща)) і 14 всеукраїнських науково-практичних конференціях (м. Київ, м. Миколаїв, м. Вінниця, м. Біла Церква Київської обл., м. Бориспіль Київської обл., м. Бердичів Житомирської обл.), 1 веб-конференції (м. Київ), 1 науково-методичному семінарі (м. Київ), 5 круглих столах (м. Київ, Київська обл., м. Червоноград Львівської обл.), а також методичних об'єднаннях, зустрічах із учителями (м. Київ, Київська обл., м. Черкаси, Чернігівська обл., м. Львів, м. Червоноград Львівської обл., м. Суми, м. Івано-Франківськ).

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Реалізація ідеї розбудови української школи загалом, і літературної освіти зокрема, на засадах діяльнісного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів потребує зміни концептуальних основ організації навчально-виховного процесу:

- упровадження норм і критеріїв оцінювання, які давали б змогу фіксувати як рівень навченості з предмета, так процес і результат формування компетентностей і особистісного розвитку;
- введення до навчальних програм наскрізної, від початкової до старшої школи, діяльнісної лінії, що забезпечувало б вироблення організаційно-діяльнісних умінь як основи формування компетентностей і суб'єктності учня-читача;
- розроблення і введення в практику роботи школи компетентісно зорієнтованих завдань як одного з основних засобів формування предметної і ключових компетентностей.

2. Нагальною є необхідність приходу до школи нового вчителя. Вирішення її потребує введення в педагогічних вузах, на курсах підвищення кваліфікації ОШПО спеціальних навчальних курсів, які забезпечили б фахову і психологічну готовність словесників до реалізації посталих проблем.

3. Актуальною є потреба забезпечення вчителя-словесника необхідною методичною літературою.

4. Перспективними напрямками подальшого дослідження теми є:

- забезпечення мультимедійного супроводу компетентнісного й особистісно зорієнтованого навчання;
- вивчення особливостей і розроблення технології компетентнісного навчання в профільних класах;
- інтегрування між окремим предметами й галузями знань у старшій школі;
- урок у системі особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання.

СПИСОК ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Загальна кількість опублікованих праць – 69

Зокрема:

монографій – 1;

навчальних програм – 2;

статей (у т. ч. в зб. наук. праць – 47;

методичних рекомендацій – 5;

тез – 14.

НАУКОВА ПРОДУКЦІЯ

Монографії

Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / Т. О. Яценко. – Київ : Пед. думка, 2016. – 360 с.

Збірники наукових праць

1. Бійчук Г. Л. Формування духовно-моральних цінностей особистості в педагогічній спадщині Ніли Йосипівни Волошиної / Г. Л. Бійчук // Перші Волошинські читання. Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми : зб. наук. пр. – Київ : Пед. думка, 2015. – С 341–351.
2. Бійчук Г. Л. Мультимедійний підручник «Української літератури. 11 клас»: проектування і застосування в умовах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів / Г. Л. Бійчук // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Інститут педагогіки НАПН України. – Київ: Пед. думка, 2015. – Вип. 15. – С. 35- 43 .
3. Бійчук Г. Л. Основні етапи створення підручника з української літератури в старшій школі: проектування і застосування в умовах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів / Г. Л. Бійчук // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Інститут педагогіки НАПН України. – К.: Пед. думка, 2016. – Вип. 16. – С. 24 – 31.
4. Бійчук Г.Л. Інформаційні та мультимедійні технології в освітньому середовищі України / Бійчук Г.Л. // Academia Iuniora: зб. наук. пр. / Український Вільний університет. – Мюнхен, 2016. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://www.ufu-muenchen.de/index.php/new-publication-holder/>
5. Бійчук Г. Л. Використання інформаційно-комунікаційних і мультимедійних технологій у процесі вивчення української літератури в старшій школі на основі компетентнісного підходу / Г. Л. Бійчук // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Інститут педагогіки НАПН України. – Київ : Пед. думка, 2017. Вип. 18. – С. 13-22.
6. Тименко В. М. До проблеми розвитку літературної творчості старшокласників у процесі вивчення української літератури / В. М. Тименко // Перші Волошинські читання. Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми: зб. наук. пр. – Київ : Пед. думка. – 2015. – С. 358-364.
7. Тименко В. М. Психолого-педагогічні умови розвитку літературних здібностей старшокласників / В. М. Тименко // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. – Київ : Інститут обдарованої дитини, 2016. – Вип. 9. – С. 27–32.
8. Тименко В. М. Новітні підходи до вивчення української літератури: ноосферна педагогіка / В. М. Тименко // Михайло Стельмах у новітніх парадигмах наукового знання : зб. матеріалів усеукр. наук .- практ. конф., присвяч. 105-річчю від дня народ. письменника / гол. ред. О.М. Куцевол [та ін.]. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. – С. 273- 277.
9. Уліщенко В. В. Роль навчального закладу в підготовці учителів філологічних дисциплін / В. В. Уліщенко // Вісник Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. – Київ, 2015. – С. 245 –254. – (Серія «Педагогіка»).
10. Уліщенко В. В. Значущість екзистенціально-діалогічної концепції вивчення літератури / В.В. Уліщенко // Scripta manent : ювілейний зб. наук. пр. – Київ : ІППК НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – С. 24 - 32.

11. Уліщенко В. В. Розвиток аналітико-синтетичних умінь учнів в інтерсуб'єктному навчанні української літератури / В.В. Уліщенко // Наукові записки. – Вип. СХХVIII (128). – Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016. – С.213-221. – (Серія «Педагогічні науки»).
12. Уліщенко В. В. Аналіз векторної спрямованості підвищення кваліфікації учителів української літератури / В.В. Уліщенко / Наукові записки. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016. – С. 224-233. – (Серія «Педагогічні науки»).
13. Фасоля А. М. Проблеми формування учня-читача в методичній спадщині Ніли Йосипівни Волошиної / А. М. Фасоля // Перші Волошинські читання. Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми. зб. наук. пр.– Київ: Педагогічна думка, 2015.– С. 167–174.
14. Фасоля А. М. Підручник з української літератури як засіб формування компетентного учня-читача / А. М. Фасоля // Вітчизняна філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення : зб. наук. пр. / Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : вид. Чабаненко Ю.А., 2015. – Вип. 5 – С. 95-104.
15. Фасоля А. М. Підручник з української літератури погляд крізь призму засадничих ідей діяльнісного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів / А. М. Фасоля // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Інститут педагогіки НАПН України. – Київ: Пед. думка, 2015. – Вип. 15. – С. 308–317.
16. Фасоля А. М. Концептуальні засади створення підручника української літератури з урахуванням положень діяльнісного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів / А. М. Фасоля // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Інститут педагогіки НАПН України. – Київ: Пед. думка, 2016. – Вип. 18. – С. 231–242.
17. Фасоля А. М. Читацька компетентність: проблеми формування й оцінювання / А.М. Фасоля // Михайло Стельмах у новітніх парадигмах наукового знання: зб. матеріалів усеукр. наук.- практ. конф., присвяч. 105-річчю від дня народж. письменника / гол. ред. О.М. Куцевол [та ін.]. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. – С. 277-283.
18. Яценко Т.О. Естетична спрямованість шкільного курсу української літератури / Т.О. Яценко // Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми : зб. наук. пр. – Київ : Пед. думка, 2015. – С.117-222.
19. Яценко Т.О. Розвиток теорії та практики навчання літератури в умовах становлення новітньої української школи / Т.О. Яценко // Вітчизняна філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення : зб. наук. праць // Черкаський нац. ун-т ім. Б.Хмельницького. – Черкаси : вид. Чабаненко Ю.А., 2015. – Вип.5. – С.104-112.
20. Яценко Т.О. Основні тенденції становлення та розвитку методики навчання літератури в школі радянського періоду (20-30 рр. ХХ ст.) / Т.О. Яценко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного

- університету ім. Павла Тичини / [гол. ред. М.Т. Мартинюк] / Уман. держ. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань : ФОРМ Жовтий О.О., 2015. – Вип.1. – С. 448-456.
21. Яценко Т.О. Інформаційно-комунікаційні технології в системі шкільної літературної освіти: теоретико-методичний огляд / Т.О.Яценко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка.– Чернігів: ЧНПУ, 2016. – Вип. 122. – С. 24-30. – (Серія «Педагогічні науки»).
  22. Яценко Т. О. Інформаційно-комунікаційне забезпечення процесу вивчення української літератури в школі / Т. О. Яценко // Наукові записки: зб. наук. пр. / Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – № 3 – С. 64-70. – (Серія «Психолого-педагогічні науки»).
  23. Яценко Т.О. Особистісно орієнтоване навчання як закономірна тенденція розвитку сучасної шкільної літературної освіти / Т. О. Яценко // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. пр. / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. ун-т ім. Григорія-Сковороди». – Переяслав-Хмельницький : ФОРМ «Домбровська Я.М.», 2016. – Вип. 23. – С.76-85. – (Серія «Педагогіка»).
  24. Яценко Т.О. Підручник української літератури в контексті сучасних освітніх завдань / Т.О. Яценко // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т педагогіки. – Київ : Пед. думка, 2016. – Вип. 17. – С.560-567.
  25. Яценко Т. О. Шкільний підручник української літератури: історіографічний аналіз / Т. О. Яценко // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т педагогіки. – Київ : Пед думка, 2017. – С. 272-281.
  26. Яценко Т. О. Тенденційний характер розвитку методики навчання української літератури в школі / Т. О. Яценко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.: зб. наук. пр. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017. – С.525-529. – (Серія «Педагогічні науки»).
  27. Яценко Т. О. Вивчення творчості М. Стельмаха у контексті цінностей родинних виховних традицій / Т. О. Яценко // Михайло Стельмах у новітніх парадигмах наукового знання : зб. матеріалів усеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 105-річчю від дня народж. письменника / гол. ред. О.М. Куцевол [та ін.].– Вінниця : «Нілан-ЛТД», 2017. – С.241-245.

Статті у фахових виданнях

1. Бійчук Г.Л. Розвиток віртуального середовища учнів у процесі вивчення української літератури засобами ІКТ. – Електроний режим доступу: [http://newlearning.org.ua/content/tezi-iv-mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-\[nternet-konferenziyi-virtualny-osvitniy-prostir](http://newlearning.org.ua/content/tezi-iv-mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-[nternet-konferenziyi-virtualny-osvitniy-prostir).

2. Biichuk H. L. Electronic text book: de signing and appli cationin terms of personaland competence – based / H. L. Biichuk // Intercultural communication. – №1/1. – 2016. – P. 155–165.
3. Biichuk H. L. The Use of Electronic Educationl Platform in the Process of Humanities Learning. Intercultural communication ISSN 2451-0998. – №3/1. – 2017.
4. Тищенко В. М. Сучасний підручник з української літератури для 10 класу: культурно-мистецький контекст / В. М. Тищенко // Українська мова і література в школі. – 2017. – №2. – С. 26 - 31.
5. Уліщенко В. В. Інтерсуб'єктність як провідний принцип шкільної літературної освіти в контексті стратегії сталого розвитку / В.В. Уліщенко // Обрії: наук. - пед. журнал. – 2015. – № 2 (41). – С. 30-33.
6. Уліщенко В. В. Потреба особистості в неперервній освіті як прагнення до самореалізації та самовдосконалення / В.В. Уліщенко // Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи. – К.: КНЕУ, 2015. – С. 184-186.
7. Ulishchenko V. Compliance with the principles of intersubjectivity in education as key to the development of critical thinking of schoolchildren Sntercultural commumication / Ulishchenko Violetta. – Warshava. – 2016. – № 1/1.– P.37-50.
8. Уліщенко В.В. Умови формування суб'єктності учня-читача / В.В. Уліщенко // Нові технології навчання. – 2017. – № 8. – С.138-141.
9. Уліщенко В.В. Особливості організації командної (групової) навчальної діяльності / Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chif M.A. Zhurba – November # 18, 2017. – P. 136-138.
10. Уліщенко В.В. «Віртуальне навчальне середовище на уроках літератури: «переваги» та «недоліки» / В.В. Уліщенко // Обрії. – 2017. – № 2. – С. 112–114.
11. Фасоля А. М. Вручити учневі ключі... від тексту / А. М. Фасоля, Т. В. Остаповець // Українська література в загальноосвітній школі. – 2015. – № 1. – С. 18-22.
12. Фасоля А. М. Роль організаційно-діяльнісних умінь у формуванні компетентного учня-читача / А. М. Фасоля // Українська мова і література в школі. – 2016. – № 2. – С. 34-38.
13. Фасоля А. М. Календарно-тематичне планування. 8 клас. I семестр / А. М. Фасоля, В. М. Тищенко // Українська мова і література в школі. – 2016. – № 5. – С. 13–19.
14. Фасоля А.М. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо / А. М. Фасоля // Дивослово. – 2017. – № 9. – С. 8-15.
15. Yatsenko T. The Ukrainian School Vocational Literature Education Realities and Perspectives / Yatsenko Tamila. // Oxford Journal of Scientific Research. – London. – 2015. – № 1 (9) (January-June). – P. 597-603.

16. Яценко Т. О. Тенденції розвитку шкільної літературної освіти в Україні дореформеного періоду (1970-1984 рр.). Ч. I. / Т.О. Яценко // Українська мова і література в школі. – 2015. – № 1. – С. 24-29.
17. Яценко Т.О. Тенденції розвитку шкільної літературної освіти в Україні дореформеного періоду (1970-1984 рр.). Ч. II. / Т.О. Яценко // Українська мова і література в школі. – 2015. – № 2. – С.25-30.
18. Яценко Т. О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у шкільному вивченні літератури / Т.О. Яценко // Українська мова і література в школі. – 2016. – №2. – С.25-29.
19. Яценко Т. О. Специфіка уроку української літератури в умовах інформатизації навчального процесу / Т.О. Яценко // Українська мова і література в школі. – 2016. – №4. – С.19-23.
20. Яценко Т. О. Процес підручникотворення з української літератури: історико-методичний огляд / Т. О. Яценко // Українська мова і література в школі. – 2017. – № 2. – С. 32-35.

Тези

1. Бійчук Г. Л. Психолого-педагогічні засади створення підручника з української літератури в старшій школі на основі компетентнісного підходу / Г. Л. Бійчук // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2015 рік: тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України: наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2015. – С. 216.
2. Бійчук Г. Л. Вивчення української літератури в умовах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів / Г. Л. Бійчук // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2016 рік: тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України: наук. вид. – Київ: Пед. думка, 2016. – С.166-167.
3. Бійчук Г. Л. Методичний апарат підручника з української літератури як шлях реалізації особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів в старшій школі / Г. Л. Бійчук // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2017 рік НАПН України: тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України: наук. вид. – Київ: Пед. думка, 2017. – С.
4. Тименко В.М. Науково-методичний супровід навчання української літератури учнів старшої школи / В. М. Тименко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік : тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України : наук. вид. – Київ : Пед. думка, педагогіки, 2015. – С. 219.
5. Тименко В.М. Інновації у змісті і структурі підручника української літератури для 10 класу / В. М. Тименко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2016 рік: тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України : наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2016. – С. 168-169.
6. Тименко В.М. Підручник української літератури в системі засобів формування компетентного учня-читача / В. М. Тименко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН

- України за 2017 рік : тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України : наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2017. – С.
7. Уліщенко В.В. Реалізація читацькоцентричної парадигми навчання у підручнику української літератури для 10 класу // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2016 рік: наукове видання. – К.: Інститут педагогіки, 2016. (0,1 д. а.).
  8. Уліщенко В.В. Мотиваційно-ціннісна складова сучасного підручника з української літератури // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2017 рік : тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України : наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2017. – С.
  9. Фасоля А. М. Формування термінологічного поля літературної освіти в умовах особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2015 рік: тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України: наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2015. – С. 215.
  10. Фасоля А. М. Реалізація читацькоцентричної парадигми навчання у підручнику української літератури для 10 класу // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2016 рік: тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України : наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2016. – С. 164-165.
  11. Фасоля А.М. Система роботи з підручником української літератури в процесі формування ключових компетентностей / А.М. Фасоля // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2017 рік : тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України: наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2017. – С.
  12. Яценко Т.О. Особливості сучасного етапу розвитку методики навчання української літератури в школі / Т.О. Яценко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2015 рік : тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України : наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2015. – С.218.
  13. Яценко Т.О. Деякі аспекти структуризації навчального матеріалу в підручнику української літератури / Т.О. Яценко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2016 рік : тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України : наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2016. – С.167-168.
  14. Яценко Т.О. Підручник української літератури як ефективний засіб формування компетентного учня-читача / Т.О. Яценко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2017 рік : тези звіт. конф. Ін-ту педагогіки НАПН України: наук. вид. – Київ : Пед. думка, 2017. – С.

ВИРОБНИЧО-ПРАКТИЧНА ПРОДУКЦІЯ

Методичні рекомендації

1. **Фасоля А. М.** Методичні рекомендації щодо вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2015–2016

- навчальному році / В. В. Сидоренко, О. Ю. Котусенко, А. М. Фасоля // Українська мова та література. 5–11 класи : методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2015 / 2016 навчальному році з коментарем провідних фахівців. – Харків : Ранок, 2015. – С. 24–31.
2. **Фасоля А. М.** Методичні рекомендації щодо вивчення української літератури у 5–11 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2016-2017 навчальному році з урахуванням змін у програмах / А. М. Фасоля, О. Ю. Котусенко, Г. Л. Бійчук, Т. О. Яценко // Українська мова і література в школі. – 2016. – № 5. – С. 2-12.
  3. **Фасоля А. М.** Методичний коментар щодо вивчення української літератури в 5-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2016 / 2017 навчальному році / Фасоля А. М., Котусенко О. Ю., Яценко Т. О., Бійчук Г. Л. // Українська література. 5-11 класи : навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2016 / 2017 навчальному році з коментарем провідних фахівців. – Харків : Ранок, 2016. – С.8-16.
  4. **Фасоля А. М.** Методичний коментар щодо вивчення базових предметів у 5-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2017/2018 навчальному році з урахуванням змін у програмах. Українська література / А. М. Фасоля // Українська мова і література в школі. – 2017. – № 5. – С. 2-8.
  5. **Фасоля А. М.** Методичні рекомендації «Експертиза підручника з української літератури: сутність, особливості, алгоритм підготовки» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://undip.org.ua/ep/files/Експертиза%20рукопису%20підручника%20з%20української%20літератури.pdf>

НАВЧАЛЬНА ПРОДУКЦІЯ

Навчальні програми

1. Фасоля А. М. «Українська література. 10-11 класи (Рівень стандарту)» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html> (У співавторстві).
2. Фасоля А. М. «Українська література. 10-11 класи (Профільний рівень)» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html> (У співавторстві).